

LUNDS UNIVERSITET

“Jag kände att jag hade kommit hem”

En socialantropologisk studie om att välja Jehovas vittnen

Carolin Sandberg & Emma Widstrand
Lunds Universitet
Sociologiska institutionen
Avdelning för socialantropologi
SANK03 VT23
Handledare: Tiago Duarte Dias
Examinator: Maria Padrón Hernández

Abstract

Syftet med uppsatsen är att skapa förståelse för vad som får människor i Sverige i dag att välja att konvertera till Jehovas vittnen. Samtidigt vill vi undersöka hur processen av att konvertera går till samt vad det är som gör att man fortsätter att vara medlem inom organisationen. Studien baseras på åtta kvalitativa intervjuer med både aktiva och före detta medlemmar av Jehovas vittnen från södra och mellersta Sverige. Därtill har vi även gjort deltagande observationer på möten i Rikets sal där vi haft informella samtal med vittnen och lyssnat på predikan och diskussioner, samt att vi tagit del av material på vittnenas officiella hemsida. Empirin har analyserats bland annat med socialkonstruktivism, deprivationsteorin och Anthony Giddens teori om senmodernitet. Det vi i huvudsak har kunnat identifiera som orsaker bakom konvertering till Jehovas vittnen är att många innan konvertering befinner sig i ett tillstånd där man antingen känner saknad eller missnöje i sin livssituation, antingen i sitt privata liv eller med samhället runt omkring en. Tillståndet gör människor mer mottagliga för att börja undersöka om Jehovas vittnen är rätt för dem, och den processen förstår vi som en socialisering där deras världsuppfattning omvandlas efter organisationens lära. Orsaker till att man stannar kvar i organisationen beror främst på att socialiseringen till läran sitter djupt och stämmer överens med hur medlemmarna uppfattar verkligheten och hur de vill leva, samt att den sociala gemenskap man upplever inom organisationen motiverar en till att stanna kvar.

Nyckelord: Jehovas vittnen, socialantropologi, religion, konvertering, deprivationsteori, socialisation.

Innehållsförteckning

Abstract

1. Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Tidigare forskning	3
Disposition	5
2. Teori	7
Religionens betydelse för människan	7
Deprivationsteorin	8
Anthony Giddens om den senmoderna människan	8
Socialkonstruktivism	10
3. Metod	13
Intervju	13
Metodologiska komplikationer och överväganden	14
Presentation av informanter	15
Etiska och reflexiva överväganden	18
4. Bakgrund	20
Historisk bakgrund om Jehovas vittnen	20
Jehovas vittnens organisation och doktrin	21
Jehovas vittnen i Sverige	23
5. Diskussion av empiri	26
Att upptäcka “sanningen”	26
Att söka förklaring, struktur och trygghet	31
Missnöjd med levnadssituationen och samhället	36
Gemenskap och social tillhörighet	40
Anledningar till att fortsätta vara ett vittne	43
6. Avslutande diskussion	47
7. Referenslista	50

1. Inledning

Sverige var tidigare ett i mångt och mycket religiöst styrt land. Den evangelisk-lutherska religionen var sedan 1500-talet med i den institutionella utvecklingen av Sverige, bland annat genom lagstiftning, sjukvård och utbildning, vilket även påverkade landets kultur och värderingar (Jänträ-Jareborg 2010). Under senare århundraden har den svenska staten alltmer övertagit kyrkans ansvar och utelämnat religion från det offentliga rummet. Sverige betraktas i dag i många aspekter som ett av världens mest sekulariserade länder (a.a. 669). Det är en medborgerlig rättighet att ansluta sig till vilken religion man vill eller välja att inte vara religiös, och allt fler svenskar ser sig som icke-troende och lever därefter. Detta behöver dock inte handla om att religionen har försvunnit, utan snarare att sättet att tro och synen på den religiösa praktiken har förändrats. I takt med sekulariseringen har religionen i Sverige utvecklats till att ha blivit alltmer individualiserad, det vill säga att det är upp till individen själv att bestämma över sin tro, samt att det har blivit ett uppsving av alternativa religioner präglade av nyandlighet och mystik (Thurfjell 2019). Influenser av buddhism, esoterism och New age har kommit att bli mer attraktiva för den troende svensken, eftersom dessa anses vara mindre gammalmodiga, hierarkiska och ovetenskapliga än tidigare etablerade religioner, och är på så sätt lättare för individen att leva med i det moderna samhället (ibid).

Trots att Sverige blivit mer sekulariserat finns det de som lever eller väljer att ingå i en religiös livsstil. Då inte bara en mer anpasslig för nutidsmänniskan, utan i vissa fall även en fundamentalistisk religion med tron på religiösa skrifter som den absoluta sanningen. En av dessa är Jehovas vittnen. Sedan 2019 är Jehovas vittnen ett registrerat trossamfund i Sverige, och på så sätt har organisationen nyligen fått ett religiöst erkännande. Det finns nästan 23 000 aktiva vittnen i Sverige idag (Jehovas vittnen 2023). Förra året var det drygt 200 personer som döpte sig (Jehovas vittnen 2022) och valde därav att bli troende och aktiva vittnen. Det finns således ett fortsatt intresse för organisationen, även om detta är av en liten andel av befolkningen i stort. Samfundets lära har sin grund i Bibeln, men de tolkar texterna något annorlunda jämfört med andra kristna rörelser och tar även stort avstånd från andra religiösa samfund (Nationalencyklopedin). Jehovas vittnen har en konservativ och gammalmodig trosuppfattning och strider i mångt och mycket mot de normer och värderingar som råder i det svenska samhället i dag, till exempel med deras patriarkala struktur (Liedgren Dobronravoff 2007: 29). De beskrivs

oftast, även av sig själva, som en annorlunda grupp. Deras organisation har varit brett omdiskuterad och har av svensk media fått mycket kritik de senaste decennierna. Att frivilligt välja att gå med i religionen är således något som kan verka svårt att förstå för de som själva inte är troende. Vad är det som får konvertiter till Jehovas vittnen att göra detta val? Och varför väljer man att fortsätta leva som ett Jehovas vittne på 2020-talet?

Det har redan gjorts ett antal studier om Jehovas vittnen, med fokus på både de som har lämnat eller anslutit sig till organisationen. Efter att vi själva besökte ett av Jehovas vittnens möten i en Rikets sal i Lund blev vi intresserade av att bidra med socialantropologisk forskning till att förstå anslutning till religionen. Fokuset i denna uppsats är att ge ett inifrånperspektiv och därmed lyfta fram både aktiva och före detta vittnen som har valt att konvertera till organisationen för att de med sin erfarenhet kan bidra till vår förståelse för varför människor konverterar till och stannar kvar i Jehovas vittnen.

Med konvertering menar vi välja att bli en del av Jehovas vittnen, vilket man enligt organisationen blir av att döpa sig och sedan leva sitt liv så som organisationen förespråkar. Det innebär bland annat att närvara på möten flera gånger i veckan, studera Bibeln och gå i tjänst.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att genom antropologiska metoder skapa förståelse för vad det är som får människor i södra och mellersta Sverige att välja medlemskap i Jehovas vittnen, något som är särskilt intressant med tanke på organisationens status i dagens Sverige. Genom intervjuer med aktiva och före detta vittnen, samt deltagande observationer under vittnens möten, har vi därmed som ambition att synliggöra konverteringsprocessen in till religionen och vilka orsaker som ligger bakom människors val att konvertera och stanna kvar i organisationen. För detta har vi följande frågeställningar:

- Varför väljer man att konvertera till Jehovas vittnen?
- Varför väljer man att stanna kvar i organisationen?
- Hur beskriver vittnen sin konverteringsprocess?

Tidigare forskning

För att undersöka och skapa förståelse för människors konvertering till och kvarstannande i Jehovas vittnen kan det vara behövligt att börja med att se vad det finns för tidigare forskning inom det fältet. Till att börja med gjorde sociologen Andrew Holden under slutet av 1990-talet ett omfattande etnografiskt arbete bland vittnen i England. I boken *Jehovah's Witnesses: Portrait of a contemporary religious movement* (2002) presenteras hans huvudsakliga upptäckter om hur det är att leva som ett vittne i ett alltmer moderniserat och sekulariserat samhälle. Holden var intresserad av att undersöka spänningen av att som vittne leva med en fundamentalistisk tro i en tid där liberala och frigörande tankar, vilka ofta strider mot samfundets tro, blir alltmer dominerande. Något som Holden framhäver är att det just är moderniteten som driver människor både till att ansluta sig och få medlemmar att stanna inom samfundet. I det moderna samhället behöver människor handskas med alltmer tvetydighet och osäkerhet, vilket kan lämna dem i ett olyckligt och icke tillfredsställande tillstånd som kallas anomie (a.a. 48). Det är då som Bibelsällskapet Vaktornet har möjlighet att erbjuda en trygghet och ett rationellt tänkande som många sukter efter. Vittnena kan mötas i sin gemensamma syn på moraliska och existentiella frågor som de anser att moderniteten och globaliseringen har underminerat, och genom att ansluta sig med andra likasinnade kan de skapa ett band mellan de som också känner att de blivit övergivna av det sekulariserade samhället. Tack vare samfundets konkreta svar på komplexa frågor, genom deras rationella ideologi, rigida struktur och auktoritära ledningen kan medlemmarna av Jehovas vittnen finna ett lugn och en säkerhet i en annars kaotisk och osäker tid.

I artikeln "Accounting for conversion" (1978) skriver James A. Beckford om relationen mellan konverteringsberättelser från vittnen och den logiska grund som organisationen Jehovas vittnen bygger på. Beckford menar att vittnena använder sig av den kunskap och bakgrund de har av att vara en del av organisationen när de både berättar om och ser tillbaka på sin egen konverteringsprocess, och att deras sätt att förstå sin konvertering skiljer sig åt från konvertiter till andra religioner eller grupper. Genom den ideologi som Jehovas vittnen bygger på beskriver konvertiterna sin väg in i organisationen med hjälp av fyra delar. Den första benämner Beckford *Progressive enlightenment* och det innebär att konvertiterna förnekar att det fanns en särskilt tidpunkt som var betydande för deras konvertering, utan de ser på den som en stabil process med

kontinuerliga bibelstudier. Den andra delen, *By truth alone*, som enligt Beckford är den mest väsentliga för att man ska konvertera, handlar om att vittnena ser på sin konvertering som att de har hittat "sanningen" och att detta är själva kärnan av att man konverterar. *Conversion as achievement* syftar till att vittnena inte anser att konverteringen var något som bara hände dem, utan att det var något de fick jobba med att uppnå. De beskriver att de till en början stretade emot till mycket av det som läran sa, men att de med hjälp av organisationens resurser till slut tog läran till sig. Den fjärde delen nämns som *Conversion as organizational work* och här beskrivs att vittnena, till skillnad från många andra religiösa grupper eller sekter, lägger lite fokus på dopet som ingångsceremoni till organisationen. Istället är man mån om att understryka att det är det man som vittne praktiserar som är viktigt för ens tro. Eftersom de flesta konvertiter varit aktiva som vittnen innan de blivit döpta, menar de att själva dopet spelar liten roll för deras konverteringsprocess. Ytterligare lyfter Beckford hur Bibelsällskapet Vaktornets retorik och litteratur gällande konvertering har påverkats av hur den omgivande synen på samfundet har varit, vilket på så sätt också influerat hur konvertiterna ser på sin transformation.

Pernilla Liedgren Dobronravoff har skrivit en avhandling (2007) om vad det är som gör att man lockas till en organisation som Jehovas vittnen, vad det är som håller kvar en i organisationen, samt vad det finns för skäl till att man lämnar. Avhandlingen bygger på intervjuer med tio aktiva vittnen som konverterat till organisationen i vuxen ålder, intervjuer med tio avhoppare eller uteslutna vittnen, samt en textanalys av en dagbok skriven av ett före detta vittne. I den del av avhandlingen som avser människors ingångar till organisationen, vilket är relevant för vår uppsats, presenterar Liedgren Dobronravoff att det rör sig om flera faktorer som påverkar att vissa människor lockas till att gå med i Jehovas vittnen. Faktorerna kan kategoriseras som antingen en mottaglighet eller en attraktion till att konvertera (a.a: 134). Fyra drag som finns hos samtliga konvertiter som beskriver deras mottaglighet till organisationen är att de har en öppenhet för nya idéer och intryck, att de var unga under tiden som de påbörjade kontakt med organisationen, att de växt upp i ett kristet familjehem, och att samtliga kände en längtan efter en mening i tillvaron. Med dessa drag som gör individen mer mottaglig för Jehovas vittne så tillkommer sedan att organisationen har något att erbjuda, attraktioner, som fungerar som en startmotor för ingångsprocessen. Det kan dels vara en religiös attraktion, att man lockas av just

den tro och de praktiker som organisationen erbjuder, samt en social attraktion vilket innebär att man finner den sociala tillvaron i organisationen uppfyllande.

Tidigare forskning om konvertering har till stor del framhållit att det som får en individ att ansluta sig till en religiös eller social grupp är att individen befinner sig i ett stadie av kris, något som till exempel framhållits i Lofland och Starks sjustegsmodell om konvertering (1965). För de vittnen som Liedgren Dobronravoff har intervjuat så stämmer inte detta. Istället hävdar hon att det räcker med att den potentiella konvertiten har en mottaglighet samt att hen får kontakt med någon från organisationen för att ingångsprocessen ska börja (2007: 143). Hon understryker att det är mottagligheten i kombination med kontakten som är viktigt, det vill säga att inte bara en kontakt i sig räcker för att man ska bli ett vittne. Vidare är det viktigt att ha i åtanke att en studies resultat av varför människor konverterar till en viss religiös grupp inte nödvändigt kan förklara varför andra människor konverterar till en annan religiös grupp. För att förstå individens konvertering måste deras berättelser analyseras efter den specifika kontext de befinner sig i, vilket gäller både den religion eller grupp de konverterar till samt den kultur som detta sker i (a.a. 175).

Ett analytiskt begrepp som Liedgren Dobronravoff utvecklat ur materialet från sin studie är *emotionell energi*. Det är ett begrepp som Liedgren Dobronravoff lånar från Randall Collins, som själv har använt det för att förstå hur samspel mellan människor sker. Collins hävdar att genom ritualer kan en grupp skapa en gemensam identitet och tydligare gränser mellan "de innanför" och "de utanför", vilket ger den enskilda individen en viss energi (a.a. 187). Jehovas vittens veckomöten, missionerande och årliga sammankomster kan liknas vid ritualer som resulterar i att vittnena upplever emotionell energi och ser på deras medlemskap som meningsfullt och uppbyggande.

Disposition

I avsnittet som följer presenteras det teoretiska ramverk som vi kommer att använda oss av i uppsatsen. I avsnitt 3 redogörs det för och reflekteras kring den metod vi har valt att använda. Avsnitt 4 återger därefter Jehovas vittens bakgrund. Dels en historisk bakgrund om

organisationen, sedan vad som innefattas av Jehovas vittnens doktrin och organisationens status i Sverige genom tiderna. Därpå följer avsnitt 5 där vi redogör vår insamlade empiri och analyserar den utifrån våra valda teorier, samt knyter an till den tidigare forskningen. Det sista avsnittet innefattar en avslutande diskussion där vi sammanställer de huvudsakliga poängerna i förhållande till våra frågeställningar.

2. Teori

Religionens betydelse för människan

Vill man försöka få ett sociologisk och antropologiskt svar på varför religion finns och vad den har för betydelse för människan, är Émile Durkheim en av de första och största som tar sig an frågan. Durkheim studerade aboriginerkulturen i Australien, vilken han ansåg var den mest grundläggande religionen, och hävdade därefter att det är gemenskap som är grunden och fundamentet i alla religioner (Straarup 2016: 104). Genom heliga totem och kollektiva sammankomster erbjuder religionen något som står ut från vardagslivets isolation och enformighet. Religion uppkommer ur det sociala och kulturella, och finns för att skapa en känsla av samhörighet hos människor (a.a. 106). Samtidigt tolkar Straarup Durkheim som så att religionen inte bara erbjuder något meningsfullt som särskiljer sig från det alldagliga, utan en annan viktig orsak till varför religion finns är den kontinuitet och sociala oföränderlighet som den innebär. Religionen finns idag eftersom den fanns igår (a.a. 100). Genom religionens stelhhet och tydlighet kan människan vända sig till den och veta vad hen får, och kan även få svar på det som annars är oförklarligt. I den moderna tiden har, i kontrast till vad man först förutspått, bokstavstroga religioner inte behövt förändras, utan det är just deras kontinuerliga form och trygghet som fått människor att hålla fast vid dem.

Det är fler som är inne på att religion är attraktivt för människor i modernare tid. Wikström (1990) hävdar att förr, då religionen var mer utbredd i samhället, hade människor lättare att hantera sin existentiella ångest genom gemensamma religionstillhörigheter, men när samhället blir sekulariserat tånas man alltmer med att handskas med sådan ångest. Dessutom har samhället de senaste decennierna utvecklats väldigt mycket på kort tid, och i medier rapporteras det om sådant som klimatförstöring, krig och konflikter, och andra tillstånd som säkerligen kan spä på att man ställer sig existentiella frågor. Att anförtro sig till en religion som erbjuder konkreta svar på hur man bör leva sitt liv kan således förstås som ett mildrande av denna ångest.

Deprivationsteorin

Charles Glock och Rodney Stark (1965) har tagit fram deprivationsteorin, vars syfte är att förstå varför vissa människor söker sig till religion, särskilt nyare och mindre religioner. Enligt teorin kan det hos människor finnas en saknad efter något som man inte har, eller att man nedvärderar sig själv i förhållande till andra människor eller till rådande uppsättningar av standarder. Känslorna för deprivation kan delas in i olika kategorier (a.a. 246): *ekonomisk deprivation*, som innebär att man ser sig ha en lägre ekonomisk standard än andra, *social deprivation* som upplevs när man inte ser sig ha de sociala egenskaper som generellt värdesätts i samhället eller gruppen, *organisk deprivation* då man är sämre ställt fysiskt eller psykiskt i förhållande till andra, *etisk deprivation* som kan uppstå om man upplever att ens egna värdesystem inte likställs med samhällets värdesystem, och slutligen *psykisk deprivation* om man som individ inte har ett system av värderingar som man kan tolka och organisera sin tillvaron med. Upplevelsen av någon av dessa deprivationstillstånd menar Glock och Stark är en bakgrund till att man agerar för att göra något åt sin saknad. De som känner känslor av social deprivation kan vända sig till religiösa grupper för att där finna det sociala stöd som de inte kan få från annat håll i samhället, och känner man psykisk deprivation kan man via religiösa sammanhang finna ett nytt värderingssystem som ger mening och hopp (a.a. 248).

Anthony Giddens om den senmoderna människan

I boken *Moderniteten och självidentitet* skriver Anthony Giddens (1999) om hur människans självidentitet har utvecklats under senmoderniteten. Giddens hävdar att i det senmoderna samhället har tidigare traditioner och institutioner förändrats radikalt, vilket lett till att både det sociala livet och de personliga erfarenheterna fått helt nya villkor. Till att börja med beror detta på att människan i dag står inför en mängd av val. I en tid där traditioner och vanor blir allt mindre tydliga är det istället upp till människan att själv bestämma över sina beslut, och får väldigt lite hjälp från omgivningen i form av guidning. Giddens skriver att vi alla tvingas göra ett val av den *livsstil* som vi vill följa, vilket inkluderar både beslut om vad vi vill göra och vem vi vill vara (a.a. 101). Att göra val i dag är dessutom särskilt svårt, eftersom moderniseringens utvecklande av specialisering har lett till att det finns motstridiga råd och riktlinjer, samt ett

mångfald av auktoriteter, vilket leder till osäkerhet hos individen om vad som är rätt val (a.a. 105). Råden om vilken sjukvård som är bäst för det hälsotillstånd man befinner sig i kan låta olika från olika håll, och vad som en dag betraktas som en nyttig och näringsrik kost kan nästa dag ha ändrats, vilket gör att man bara kan lita på experter och råd fram tills att de motbevisats. Ytterligare står den senmoderna människan inför en massa risker som tidigare generationer inte behövde bemöta, sådant som masskrig, ekonomiska krascher och miljöförstöringar, som även dessa bemöts med olika rekommendationer om hur man bör lösa och förhålla sig till dem (a.a. 146). Även om den senmoderna utvecklingen kunnat möjliggöra skydd mot tidigare risker, finns det i dag en allt högre detaljerad övervakning på risker, vilket influerar hur individen formar sitt liv och sin identitet.

Utöver detta behöver den senmoderna människan skapa sin självidentitet i förhållande till existentiella frågor. Giddens menar att man i dag ständigt ställer sig själv frågor om vem man ska vara, vad man ska göra, och hur man ska handla (a.a. 89). Detta innebär att människan i dag hela tiden skapar sin identitet genom reflexiva funderingar, och det skapar en idé om att man hela tiden kan utvecklas och förbättras. Samhället är nu, till skillnad från förr, alltmer individualistiskt, och det sätter mer press på individen om dess person och prestationer. Vi är inte längre de vi är, vi är de vi gör oss till.

Vi tolkar Giddens diskussion om den senmoderna människans identitetsskapande som radikalt förändrat från vad det har varit tidigare. Av det som framlyfts blir det tydligt att det inte är lätt att utveckla och upprätthålla en självidentitet i den senmoderna tiden, med allt vad val, livsstilar, existentiella frågor, mångfald av motstridiga råd och riktlinjer, och stressfulla risker som människan behöver ställa sig inför. Det vore därför troligt att hävda att man använder sig av vissa praktiker för att navigera i dagens identitetsskapande. Vi använder oss av Giddens teori om människans identitet i det senmoderna samhället när vi analyserar valet hos människor att konvertera till och förbli medlem av Jehovas vittnen, för att se om deras val kan ses som ett motstånd och hanteringsmekanism mot de dilemman som här har målats upp.

Socialkonstruktivism

Det postmoderna samhället kan ses som ett pluralistiskt samhälle där olika synsätt på livet och normsystem samexisterar samt konkurrerar med varandra, och utesluter därmed tron på en enda sanning. Att olika värderingar, kunskaper och föreställningar, däribland religiösa, kan råda parallellt i samhället förstås av teorin socialkonstruktivism. Det innebär att människors verklighetsuppfattning, sätt att förstå och beskriva världen är sociala konstruktioner och bygger, i huvudsak, på språkliga konventioner som har skapats i samspel mellan människor i en viss kontext. Språket som har formulerats i interaktion med andra har på så sätt påverkat den kunskap som ligger till grund för hur man tänker och uppfattar sin omgivning och verklighet, därmed är kunskap en social konstruktion (Geels & Wikström 2012: 60-61). Ett socialkonstruktivistisk perspektiv kan förklara hur människor förstår sin egen vardag och hur detta kan ändras, något som är relevant i studiet om trosuppfattning och konvertering.

Människan föds in i en objektiv verklighet och ställs inför en redan befintlig institutionell ordning där en institution och människor med en ömsesidig förståelse av världen presenterar en verklighetsuppfattning bestående av bestämda roller. Genom att inta dessa förutbestämda roller och leva upp till rollförväntningar tar individen del av ett visst handlingsmönster, och genom att internalisera och ta efter levnadsmönstret formas individens identitet (Geels & Wikström 2012: 63-64). Internalisering i detta avseende förklaras som en objektiv händelse av någon annans subjektiva verklighet som sedan blir subjektivt meningsfull och verklig för en själv (a.a. 66). Eftersom människan föds in i en redan skapad verklighet måste verkligheten med andra ord legitimeras, förklaras, för att bli berättigad och begriplig för individen (a.a. 64).

Den högsta nivån av legitimering benämns som *symboliskt universum*. Ett symboliskt universum består av teoretiska traditioner som förklarar och skapar förståelse för den institutionella ordningen samt varför världen är skapad som den är, något som i sin tur även bidrar till individens meningsskapande gällande vardagliga handlingar, tankesätt och livet i stort. Därmed ger det symboliska universumet en logisk förklaring till samhällsordningen och "sätter allt på dess rätta plats" (Geels & Wikström 2012: 65). Religion kan med dess teologiska förklaringar vara ett symboliskt universum, men likaså kan vetenskapen med dess vetenskapliga förklaringar också vara exempel på det (ibid).

Den internalisering och legitimering som nämns ovan sker genom socialisation. Det talas följaktligen om *primär socialisation* och *sekundär socialisation*. Den primära socialisationen, den främsta socialisationen i människans liv, infaller under barndomen där de närmaste människorna i barnets liv, de signifikanta andra, har ett betydande inflytande. De signifikanta andra formar den grundläggande strukturen för individen genom att de ställer upp normer och utifrån sin uppfattning förklarar den objektiva världen för barnet. Därigenom möjliggör de även för barnet att forma en identitet genom att den anammar och tar efter roller samt attityder som de signifikanta andra har redogjort för. Under den primära socialisationen är det vidare ingen fråga om alternativa verklighetsuppfattningar, utan den verklighet som internaliseras förstås som den enda rätta. Således blir den även djupt rotad hos individen (Geels & Wikström 2012: 66). Därefter inleds den sekundära socialisationen när individen kommer i kontakt med och behöver anpassa sig efter världen utanför familjen, det vill säga när man börjar i skolan och på fritidsaktiviteter där lärare eller tränare överför kunskap som utvecklar och kompletterar den redan befintliga kunskapen individen har erhållit (ibid).

Den egna verklighetsuppfattningen kan dock förändras, detta till följd av kontakt med andra alternativa verklighetsuppfattningar. Om man omges av människor med en annan förståelse av verkligheten och samtidigt distanserar sig från människor av den tidigare trosuppfattning man själv haft, är det stor sannolikhet att man förlorar den sociala kontakten och förstärkningen som håller ens befintliga verklighetsuppfattning intakt (Geels & Wikström 2012: 67). För att ens förståelse av världen ska bibehållas och för att det symboliska universumet ska fungera, är det därför av stor vikt att man är del av en grupp likasinnade människor som delar den förståelsen. När det talas om en grupp som sådan, där det råder en gemensam och stark social ordning inom vilken en viss förståelse av verkligheten betraktas som självklar av alla, menar man på att det existerar en *plausibilitetsstruktur* (a.a. 67, 71). Det är när denna plausibilitetsstruktur rubbas som individens verklighetssyn inte längre betraktas som en självklar sanning (Geels & Wikström 2012: 67).

Ibland är det svårt att bevara en verklighet och det finns då de individer som byter verklighetsuppfattning, något kallat *alternation*. Det kan exempelvis handla om en religiös

omvändning. I och med att alternation påverkar och i princip vänder upp och ner på den verklighet som individen hittills har trott på, krävs en ny socialiseringsprocess likt den primära socialisationen. Detta innefattar att det finns nya signifikanta andra som formar en ny plausibilitetsstruktur. Det är främst genom emotionella band till dessa signifikanta andra som den nya förståelsen av världen kan internaliseras, och för att den i sin tur ska upprätthållas behövs en betydelsefull interaktion eller samspel inom en grupp, exempelvis en religiös församling. Plausibilitetsstrukturen måste bli individens värld och man behöver då skiljas från andra verkligheter och dess invånare, särskilt den man tidigare kommer ifrån (Geels & Wikström 2012: 69).

3. Metod

Ingen av oss hade någon större kunskap om Jehovas vittnen och deras tro innan vi påbörjade vår studie. Därför ansåg vi det viktigt att läsa på om organisationen, både dess historia, utveckling och lära, men även ta del av det nutida material som vittnen själva omger sig med i deras vardag. Genom att besöka deras hemsida och ta del av artiklar, nyhetsflödet och filmer som ligger där, samt läsa deras tidskrifter *Vaktornet* och *Vakna!*, kunde vi bygga upp vår kunskap om både organisationen och informanterna. För att vidare stärka vår kunskap och komma närmare våra informanter ville vi hålla kontinuerlig kontakt med dem och organisationen under hela skedet av vårt arbete, och gick därav på flera veckomöten under arbetets gång för att upprätthålla kontakt och inblick i församlingen. Där fick vi även tillfälle att läsa utdrag från Bibeln och ta del av vittnenas diskussioner. Som antropolog är man intresserad av att fånga "the native's point of view", och det kräver på så sätt att man träder in i det fält som man har för avsikt att studera, och med fördel använder sig av flertal metoder för att samla in empiri (Malinowski 1932). Av informella samtal med vittnen i fältet, med både de vi intervjuade och inte, kunde vi samla mer förståelse om att konvertera och vara ett vittne. Att ta del av och analysera den litteratur och de filmer som både aktiva och blivande vittnen själva tar del av kändes självklart, eftersom detta är något som påverkar deras val både av att bli och fortsätta vara vittnen. Dessutom kunde vi genom att själva ta del av det enklare sätta oss i vittnens skor, samt så kunde materialet stärka och fördjupa analysen av vårt egna insamlade material.

Intervju

Vår huvudsakliga val av metod var att genomföra kvalitativa intervjuer. Att kvalitativa intervjuer ansågs vara ett lämpligt tillvägagångssätt var för att studiens avsikt var att få en djupgående förståelse för de som väljer att konvertera till och stanna kvar i Jehovas vittnen. Vi ville förstå det utifrån informanternas berättelser och lyfta fram deras perspektiv, vilket görs bäst genom kvalitativa intervjuer (Dalen 2015: 15).

Vi valde att genomföra semistrukturerade intervjuer. Det innebar att vi utformade en intervjuguide med frågor baserat på studiens övergripande syfte som utgångspunkt för

intervjuerna, men frågorna erbjöd informanterna att tala fritt och öppet om sina upplevelser (Dalen 2015: 34-36). Vilka frågor vi kom att ställa skilde sig åt beroende på vad intervjupersonen självmant berättade och hur just det samtalet utvecklades, vilket ofta är fallet vid semi-strukturerade intervjuer (Hallin & Helin 2018: 43). Därtill uppkom det även kompletterande frågor under samtalen, samt att vi utvecklade intervjuguiden med frågor som ansågs relevanta inför nästkommande intervjuer. Vi hade olika intervjuguiden anpassade efter om vi skulle intervjua en avhoppare, en konvertit eller en som är uppvuxen som ett vittne.

Sammanlagt genomförde vi åtta intervjuer, varav tre var med avhoppare och fem med aktiva vittnen. Två av dessa tog plats i grupprum på universitetet, och resterande genomfördes med videosamtal. Att majoriteten gjordes digitalt berodde främst på att vi och informanten befann sig på olika platser i landet. Alla intervjuer förutom en spelades in, och efteråt transkriberade vi dem för att enklare kunna gå igenom materialet och på så sätt finna teman som var genomgående hos de olika informanterna.

Två av våra informanter efterfrågade att få skickat intervjufrågorna i förväg. Det kan å ena sidan vara fördelaktigt eftersom informanterna får en chans att förbereda svar på frågor som de möjligtvis inte hade kunnat svara spontant på under intervjuens gång. Å andra sidan finns risken att informanterna enbart kommer med förutbestämda och genomtänkta svar (Hallin & Helin 2018: 44), vilket kan ha gett vår undersökning ett annat resultat än vad det hade annars.

Metodologiska komplikationer och överväganden

Till en början var vårt syfte att lyfta aktiva vittnens perspektiv på varför man väljer att bli medlem i Jehovas vittnen och därför tänkte vi begränsa oss till att enbart intervjua de som ännu är vittnen. Vi fick dock tänka om gällande detta, eftersom vi en bit in i arbetets gång hade svårigheter med att få intervjua vittnen från den församling som vi kommit i kontakt med. Efter en första intervju med en äldste i församlingen väntade vi i flera veckor på att få ett godkännande från deras avdelningskontor om att gå vidare med fler intervjuer. Allt efter att tiden gick utan något svar blev vi mer stressade och oroliga om vi skulle kunna genomföra alla de intervjuer vi planerat för, och vi började därav undersöka andra sätt att nå ut till informanter att intervjua.

Genom en facebookgrupp för avhoppare och uteslutna från Jehovas vittnen kom vi i kontakt med några som var villiga att ställa upp på intervju. Detta fick oss på så sätt att ändra problemformuleringen för vår studie något, även om vi fortfarande i huvudsak kunde hålla oss till temat att undersöka vad som får människor att välja att bli och vara en del av Jehovas vittne. Att som etnografisk forskare vara öppen för att vara flexibel och kunna ändra både frågeställning och metodval under en studies gång är både förekommande och väsentligt (Davies 2007: 34). Vårt nya metodval att intervjua personer som nu befinner sig utanför organisationen kunde trots allt, med deras berättelser och erfarenhet av att bli och vara medlemmar av en församling, ge oss svar på de frågor vi sökte, och dessutom bidra till ett mer mångfacetterat perspektiv. Genom att sammanföra både aktiva och före detta vittnens redogörelser för attraktioner och orsaker till att vara en medlem av organisationen kunde vi nå ett resultat som var representerat av båda sidorna istället för präglad av bara ett.

Enligt Beckford (1978) förstår och återberättar vittnen sin anslutning till organisationen på ett sätt som blivit präglad av deras tid i organisationen, genom dess struktur och doktrin, och menar därför att man inte kan vara säker på om informanternas utsagor är deras subjektiva upplevelser som de hade i stunden då de konverterade. På samma sätt har vi varit varse om att de informanter vi intervjuat som är före detta vittnen kan tala om sin tid i och förståelse av organisationen på ett sätt som är färgat av deras avhopp. Beckfords slutsatser har vi därför tagit med oss både under insamlandet och när vi analyserat vårt material. Själva analysen har varit av en hermeneutisk modell, vilket passar särskilt bra i det här fallet då det innebär att man tolkar materialet genom att leta efter en djupare mening av det som informanterna har sagt (Dalen 2015: 18). Vi är medvetna om att hur informanterna tolkar sin konvertering och hur vi tolkar den kan skilja sig åt, och just därför är den hermeneutiska analysen bra eftersom man relaterar tolkningarna till valda teorier för att få en helhetsbild.

Presentation av informanter

Med avseende på de svårigheter vi stötte på med att intervjua enbart aktiva vittnen från en församling i Lund blev våra informanter som sagt en blandning av avhoppare och aktiva vittnen. Det gjorde även att studien fick en viss geografisk spridning över landet och informanterna

tillhör eller har tillhört olika församlingar, vilket trots allt kan ses som en fördel då det ger en mer omfattande variation bland våra informanter. Gällande kön och ålder är det även där en spridning, med 4 kvinnor respektive 4 män, som rör sig mellan åldrarna 31 till 69 år.

För uppsatsens förståelse ser vi att det är relevant att läsaren får en kort bakgrund om informanterna. Därför kommer nedan en beskrivning av våra informanters relation till Jehovas vittnen, det vill säga deras väg in eller ut ur organisationen. Alla namn är utbytta för att hålla informanterna anonyma.

Linus är 35 år gammal och är idag ett aktivt vittne. Han är uppvuxen som ett Jehovas vittne men i tonåren lämnade han under en tid församlingen. Anledningen till att han lämnade berodde egentligen inte på att han förlorade tron, utan snarare att han kände sig låst att leva efter organisationens strukturer. I tjugooårsåldern började Linus känna av ett tomrum inom sig och började därför studera Bibeln igen, återgå till att gå på möten, och drygt ett halvår senare fattade han beslutet att döpa sig. Sedan dess har han varit ett aktivt vittne och pionjär inom församlingen.

Fredrik är en 69-årig pensionerad lärare och kommer från en ateistisk familj. Det var först i tjugooårsåldern Fredrik kom över att läsa om två forskare som diskuterade livets uppkomst, varpå Fredrik själv började fundera över om det finns en skapare. Genom en kurskamrat, som var ett vittne, kom Fredrik i kontakt med organisationen och började studera Bibeln. Bara ett halvår senare valde Fredrik att döpa sig och i dag har han varit ett vittne i nästan femtio år och har både fru och barn som också är vittnen.

Veronika konverterade till Jehovas vittnen när hon var 17 år. Det var en av hennes väninnor som en dag frågade om Veronika ville följa med på ett möte i Rikets sal, och eftersom Veronika var nyfiken valde hon att följa med. I dag har Veronika varit ett aktivt vittne i 35 år. Hon kommer från en familj där ingen var religiöst troende, men hennes mamma kom däremot också att bli ett vittne några år efter att Veronika konverterat.

Amanda är 34 år gammal och växte upp inom Jehovas vittnen. Hennes polska mormor gick med i organisationen som vuxen och var starkt troende, och likaså var Amandas mamma det under Amandas barndom. Hennes pappa var inte troende och Amanda nämner att hon via honom kunde få en inblick i livet som fanns utanför församlingen, även om hennes uppväxt i det stora hela var starkt präglad och styrt av religionen. Amanda hann aldrig döpa sig, för när hon var 12 år blev hennes mamma utesluten och även Amanda lämnade då församlingen.

Jonas är även han uppvuxen som ett vittne och barn till två föräldrar som båda konverterade i vuxen ålder. Jonas döpte sig när han bara var 11 år gammal och var sedan aktiv länge, men vid 36 år lämnade han församlingen. I dag är Jonas en admin-ansvarig för en facebookgrupp för före detta vittnen.

Karl var i tidiga tjugooårsåldern när han konverterade till Jehovas vittne. Karl växte upp i en familj där religion inte var närvarande, och han beskriver sitt tonårsjag som mest intresserat av sport och fest. När Karls syster började engagera sig inom Jehovas vittnen fick även han upp ögonen för religionen, och blev därefter själv medlem. Karl var väldigt aktiv under sina drygt tjugio år inom organisationen, men lämnade i början av 2010-talet. Detta skedde i samband med Karls skilsmässa, omskolning samt att han började gå i terapi, tre livsförändringar som gav honom distans från församlingen under en tid. Karl har ingen kontakt med dem i hans familj som ännu är vittnen.

Nina är 31 år gammal och konverterade till Jehovas vittnen efter att hon hade tagit studenten från gymnasiet. Hon växte upp i en mindre skånsk stad i en familj som inte varit religiöst aktiv. Nina kom i kontakt med Jehovas vittnen genom hennes mamma som hade börjat studera Bibeln med några vittnen, och tyckte själv att det verkade intressant. Nina har nu varit vittne i ungefär tio år. Hon bor ensam och jobbar på en skola.

Susanne berättar att hon alltid varit en sökande person, även om hon växte upp i en familj som inte var religiös. När hon skolade om sig i sena 30-årsåldern var en av hennes kurskamrater ett Jehovas vittne, och med henne gick Susanne på sina första möten och började därefter att studera

Bibeln. Det tog dock nästan tio år från Susannes första kontakt med organisationen tills att hon döpte sig, vilket hon gjorde 2011.

Etiska och reflexiva överväganden

För att säkerställa att vår studie följt antropologiskt etiska riktlinjer har vi varit tydliga till våra informanter med vad vår studie går ut på och att deras medverkan är helt frivillig, vilket på så sätt fyller upp krav på samtycke. Eftersom vi delvis använde oss av snöbollseffekten för att komma i kontakt med informanterna var vi extra noga med att både presentera och be om samtycke hos var och en av deltagarna, något som annars vid den typen av insamling kan missas (Davies 2007: 58). En av våra informanter ville inte att vi skulle spela in intervjun vi gjorde med henne, vilket naturligtvis var något vi var tvungna att respektera, och därför tog vi bara anteckningar vid det samtalet. Inspelningsfilerna från de andra intervjuerna raderades när detta arbete var färdigt. Som forskare är det vidare viktigt att respektera och värna om sina informanternas identiteter, och därför inte nämna uppgifter som möjliggör för att kunna identifiera personerna (Dalen 2015: 27). Alla informanter har därav även anonymiserats genom att tilldelas fiktiva namn och vissa karaktärsdrag har justerats för att förhindra identifiering.

Som etnografisk forskare får man en komplex relation till det fält man studerar. Av att studera genom metoder som intervju och observation kommer man nära fältet och människorna i det på ett annat sätt, och forskaren blir själv en del av den data som samlas in (Davies 2007: 5). Detta kräver att man reflexivt analyserar sin egen påverkan av studien och materialet, både genom de egna valen man tar inom fältet och hur människorna man möter i fältet påverkas av att vi som forskare är där. För oss innebar detta delvis hur vi presenterade oss själva och vårt syfte med studien för våra informanter, i synnerhet de aktiva vittnena. Vi var tydliga med att vi inte var där för att vi var intresserade av att bli medlemmar av församlingen, och att det intresse vi visade för att lära oss om organisationen var för att få förståelse av dess struktur och historia. Samtidigt ville vi vara tydliga med att vi inte var där för att göra ett gräv och avslöja eller kritisera saker, såsom mycket av tidigare publikationer om Jehovas vittnen syftat till (se till exempel Uppdrag granskning 2003 och 2022). Likadant fick vi tänka över hur vi presenterade studien och förhöll oss till de före detta vittnena, så att även om de hade en negativ erfarenhet av sin tid inom

organisationen var vi inte intresserade av att låta det styra syftet med vår uppsats. För oss var det viktigt att genomgående under arbetets gång hålla god kontakt med både de aktiva och de före detta vittnena, och inte låta relationerna med den ena sidan påverka den med den andra sidan.

Under alla observationer samt intervjuer var vi båda närvarande och deltog lika mycket. Skrivandet av uppsatsen har även det skett gemensamt och fördelats lika mellan oss. Det har känts viktigt att vi båda varit insatta i allt material och alla arbetsmoment.

4. Bakgrund

I följande kapitel kommer vi att sätta vårt ämne i kontext genom att ge en bakgrund till Jehovas vittnens ursprung och utveckling, samt redogöra för hur organisationen är uppbyggd och hur man lever som ett vittne. Därefter kommer vi även att redogöra för hur Jehovas vittnen har utvecklats och verkat i Sverige och hur diskursen kring dem varit i media.

Historisk bakgrund om Jehovas vittnen

Jehovas vittnens begynnelse härleds till Charles Taze Russell (1852-1919). Russell levde i Pennsylvania, USA, och var uppväxt i en presbyteriansk kyrka, vars lära han kom att ifrågasätta och som även fick honom att tvivla på Bibeln i sin helhet (Holden 2002: 18). 1870 startade han istället en bibelstudiegrupp med ett par likasinnade vänner för att diskutera Bibelns skrifter. Detta anses enligt organisationen vara då Russell kom underfund med Bibelns sanning, varpå han påbörjade ett antal skrifter som kom att bli betydande för rörelsens spridning (ibid). Under 1890-talet hade organisationen börjat växa även internationellt, en följd av att både Russell och hans pionjärer begav sig ut på missionerande resor i flera länder (Liedgren Dobronravoff 2007: 36). Nu hade dessutom organisationens lära stramats till, från att tidigare vara aningen fri och flexibel till att alltmer kontrolleras av Russell. Medlemmar som inte följde de regler som satts upp uppmuntrades att avslöjas och bli uteslutna, och profetian om att jordens undergång skulle ske 1914 blev alltmer understruket.

Efter Russells död kom Joseph Franklin Rutherford att ta över som president för Jehovas vittnen. Under hans tid kom flertalet av betydelsefulla förändringar för organisationen att ske, såsom att det infördes allmän predikningsplikt och krav på att medlemmarna skulle rapportera in sin praktiserande tid i tjänsten. Nu ändrades även synen av andra religiösa organisationer till att man förkastade deras tro, och istället poängterades det att Jehovas vittnen hade den riktiga sanningen (a.a. 39). Expansionen av organisationen gick uppåt under de kommande decennierna, och 1975 hade antalet aktiva vittnen nått 2 179 256 (a.a. 43). Mycket av detta berodde på att sammankomster och konvent blivit en återkommande aktivitet för vittnen världen över, något som fick både medlemmar och omvärlden att känna och se en gemenskap inom organisationen.

Samtidigt rådde det en ökad politisk oro i världen, och dessutom närmade sig år 1975, ett ännu förutspått undergångsår inom religionens lära, något som fick människor att lockas till att ansluta sig till organisationen (ibid).

I dag finns Jehovas vittnen i stort sett i alla världens länder. 2022 räknades det finnas drygt 8,5 miljoner aktiva vittnen världen över (Jehovas vittnen u.å.1). Som aktiv menas att man går i tjänsten och månadsrapporterar in sina praktiserade timmar, och det inkluderar således inte de vittnen som för närvarande inte går på möten eller de som lämnat alternativt blivit uteslutna. Hur det är att leva som vittne i dag beror på i vilket land man befinner sig, eftersom det i vissa länder är förbjudet att praktisera religionen medan det i andra är en mänsklig rättighet att själv bestämma religionstillhörighet. Hur ett lands lagar och normer och hur dessa stämmer överens eller strider mot organisationens doktrin är även något som påverkar vittnenas livskvalitet och hur de kan leva med sin tro. I Sverige råder religionsfrihet vilket ger Jehovas vittnen ett rättsligt berättigade att tro, men bara för att man har lov att utöva sin tro behöver inte det betyda att det är lätt att göra det alla gånger. Dessutom finns det tillfällen då religionens lära inte samspelar väl med Sveriges övriga lagar och normer, något som kommer att exemplifieras under rubriken *Jehovas vittnen i Sverige*.

Jehovas vittnens organisation och doktrin

Jehovas vittnen styrs av ett ledande sällskap, vars huvudkontor ligger i New York City, och består av för tillfället nio män vars uppgift är att förbereda och ansvara för bibelstudierna och veckomötena samt leda organisationens tro över hela världen (Jehovas vittnen u.å.2). Den läran som det ledande sällskapet framhåller anses av vittnen vara den absoluta sanningen och Guds ord, och man ifrågasätter inte doktrinen utan följer den noga (Holden 2002: 22). Enligt vittnena är Guds namn Jehova, de ser Jesus som Guds son men de avfärdar treenigheten eftersom de menar att det inte finns något belegg för det i Bibeln (Jehovas vittnen u.å.3). Vittnena finner de flesta av svaren på livets frågor i det som bokstavligen står i Bibeln, och under veckomöten och i bibelstudier använder man sig ofta av citat och utdrag ur någon av Bibelns böcker för att förklara eller styrka sina resonemang. Det var något vi själva kunde bevittna under våra deltagande observationer i Rikets sal. Vittnena möts i sina församlingar i Rikets sal två gånger i veckan och

har då predikan, föreläsningar, gemensamma bibelstudier, övning inför livet i tjänsten, med mera. Varje vecka finns det bestämda teman och texterna som tas upp av alla församlingar världen över, och man kan följa mötets dagordning i Jehovas vittnens gemensamma app.

Precis som många andra kristna samfund tror Jehovas vittnen på himlen efter döden, men de menar att det bara finns plats för 144 000 tusen vittnen att komma dit (Holden 2002: 8). Utöver det lär man ut att Gud kommer skapa paradiset åt "de rättfärdiga", de som lyder Gud och studerar Bibeln. Paradiset kommer att vara på jorden och där kommer man att belönas med evigt liv och leva det i frid och harmoni (Jehovas vittnen 2013). Innan paradiset kan uppstå kommer Harmageddon att ske, det som beskrivs som "kriget på Guds, den Allsmäktiges, stora dag", och då Gud kommer att återvända till jorden för att förgöra de världsledare som i dag finns på jorden och vägrar erkänna Gud som ledare. Enligt Jehovas vittnen har Harmageddon länge varit förutspått och kommer nu att ske i nära tid, men exakt när är det ingen som vet (Jehovas vittnen 2011). En stor skara människor kommer att räddas när Harmageddon inträffar, men de som inte är villiga att ge upp sitt ondskefulla beteende kommer att tas bort.

De riktlinjer och regler som doktrinen tillhandahåller påverkar i mångt och mycket vittnenas liv. Man får exempelvis inte delta i årliga högtider eller festligheter, så som jul- och påskfiranden eller födelsedagar (Holden 2002: 25). Inte heller uppmuntras det att man engagerar sig politisk eller röstar i riksdagsval. Att dricka större mängder alkohol, röka eller ta droger är vidare förkastligt, och det finns stränga regler gällande masturbation, sex före äktenskap, abort och avvikande sexuella beteenden som inte stämmer överens med heterosexuella relationer. Skilsmässor anses enbart accepterat om det är en fråga om otrohet, även om det uppmuntras till att paret ska jobba på att förlåta och gå vidare (Jehovas vittnen u.å.4). Att bryta mot någon av dessa regler leder till vidtagna åtgärder, det kan till exempel innebära uteslutning ur församlingen.

Ytterligare en lära som vittnen lever efter är den gällande att avsäga sig blodtransfusion, något som organisationen blivit känd för i det omgivande samhället. Enligt doktrinen är det förbjudet att ta emot blod eftersom blod anses vara en helig källa till liv (Holden 2002: 28). Utöver det är organisationen för det mesta positivt inställd till medicinsk vård och behandling, och säger att det

är upp till varje enskild människa att bestämma över hur man vill ta hand om sin hälsa (Jehovas vittnen u.å.5).

Jehovas vittnen i Sverige

Organisationen nådde Sverige via svenska emigranter som flyttat till Nordamerika och tog med sig läran hem eller skickade över skrifter till familj och vänner (Jehovas vittnen 1991). Läran spreds sig i Sverige med hjälp av predikande vittnen och att så småningom texter och tidningen *Vaktornet* översattes till svenska, men det var en förhållandevis långsam ökning av medlemmar under de första decennierna av 1900-talet (Liedgren Dobronravoff 2007: 41). Svenska kyrkan var fortfarande det starkaste trossamfundet och försökte motarbeta vittnenas möjlighet till att pionjära. Under andra världskriget infördes allmän värnplikt, något som blev problematiskt för vittnen eftersom de motsätter sig militärtjänst. Till följd av deras värnpliktsvägran sattes många vittnen i fängelse samt fick genomgå sinnesundersökningar (Jehovas vittnen 1991). Efter år av kamp mellan organisationen och de svenska myndigheterna beslutades det att ett vittne som kan intyga att han är ansluten och aktiv i Jehovas församling undantas från att inkallas till militärtjänstgöring, något som blivit kallat den Svenska modellen och varit en förebild för församlingar i andra länder (ibid).

I början av 2000-talet blev diskussionen om Jehovas vittnen åter het i både svensk och internationell media. Det rapporterades om att det inom organisationen sker omfattande övergrepp mot barn, och att dessa övergrepp förbises och undangöms av ledningen, samt även leder till uteslutning för offren av övergreppen, något bland annat Uppdrag granskning gjorde ett reportage om (Uppdrag granskning 2003). I programmet öppnar både offer och avhoppare från Jehovas vittnen upp sig och berättar om att det skett flertalet sexuella övergrepp mot barn som aldrig blev anmälda. Istället lät ledningen förövaren vara fortsatt aktiv i församlingen, och de medlemmar som valde att polisanmäla händelsen blev hotade eller uteslutna (ibid).

Jehovas vittnens regler gällande att vägra blodtransfusioner har vid flera tillfällen kommit upp i media. Både i Sverige och i andra länder har det rapporterats om fall då vittnen avlidit eftersom de inte velat ta emot blod (Expressen 2009; The Guardian 2010). Sällskapet doktrin som

avråder medlemmar att ta emot blod skaver mot den allmänna svenska inställningen gentemot sjukvården och att alla människor har rätt till en god hälsa. Därför har fall som dessa väckt många reaktioner samt lett till debatter om hur sjukvården ska ställa sig till om de måste behandla ett vittne som är i behov av blod. Detta särskilt om det är ett barn som är fallet och dess föräldrar är de som bestämmer om vad som ska göras. Svensk lagstiftning har därav gjort det möjligt att vid fall då en person under 18 år är i livshotande fara och anhöriga motsätter sig att godkänna blodtransfusion till denne, så kan sjukvården ta över vårdsnaden för barnet under den tid som behandlingen utförs (M'boge Fredriksson & Torbjörnsson 2011: 2).

Det som lyfts gällande Jehovas vittnen i svensk media har främst kommit från avhoppare eller uteslutna från organisationen som återberättar sin tid, något som överlag gett en negativ bild av organisationen. Det har exempelvis handlat om deras könsdiskriminerande struktur, hälsofarliga riktlinjer och rigida förhållning till uteslutning (Svt 2019; Svt 2022). Det är sällan som aktiva vittnens röster hörs eller svarar på uttalanden. En ny storm gällande organisationen blåste upp 2019 då Jehovas vittnen blev berättigade statsbidrag. Redan 2007 hade organisationen ansökt om att få statsbidrag, men detta avslog regeringen gång på gång efter flera omprövningar till Högsta förvaltningsdomstolen (Kulturdepartementet). Bakgrunden till avslagen baserades bland annat på samfundets syn på blodtransfusioner och hur barns hälsa riskerar fara illa av de regler som samfundet lever efter. 12 år senare beslutade regeringen slutligen att Jehovas vittnen nu uppfyllde de krav som enligt lagen gav dem rätt till statligt bidrag, och komparerades dessutom med ett skadestånd på 8,5 miljoner kronor. Reaktioner var överlag väldigt kritiska eftersom många motsätter sig att en organisation som bygger på så kontroversiella regler och strukturer som Jehovas vittnen ska bli statligt finansierad (Svenska dagbladet 2019; Humanisterna 2019).

Förra året släppte Uppdrag granskning ytterligare ett program där frågan om rätt till statsbidrag problematiserades. Ett av kraven för att få rätt till statsbidrag är att "Trossamfundet/Församlingen ska bidra till att upprätthålla och stärka samhällets grundläggande värderingar" (Myndigheten för stöd till trossamfund u.å). Bland annat den myndighet som betalar ut bidragen menade, precis som de tidigare avslagen har baserats på, att organisationen inte alls kan anses upprätthålla samhällets grundläggande värderingar när man som medlem inte tillåts vara politiskt aktiv eller ta emot den sjukvård man har rätt till (Uppdrag granskning 2022).

Ändå lät alltså regeringen den senaste ansökningen gå igenom och Jehovas vittnen fick då både rätt till bidrag och ett rättsligt erkännande som ett trossamfund. Under de senaste fem åren har antalet vittnen i Sverige varken ökat eller minskat, utan legat på en stabil nivå (Jehovas vittnen 2017; Jehovas vittnen 2022).

Sammanfattningsvis kan man säga att synen på Jehovas vittnen i Sverige inte varit särskilt positivt framhävd. Många av de regler och praktiker som organisationen bygger på går inte väl hand i hand med nutida svenska normer och värderingar. Det gäller inte bara det som nekandet till blodtransfusion eller att man som vittne inte deltar i riksdagsval, men bara det att de har en patriarkalisk struktur, inte firar födelsedagar eller andra högtider, och generellt håller ett socialt avstånd från icke-vittnen, gör att de både sticker ut och hamnar utanför i samhället. För utomstående kan det tyckas svårt att förstå hur man självmant väljer att ansluta sig till denna organisation.

5. Diskussion av empiri

I följande avsnitt kommer den insamlade empirin att lyftas fram och analyseras med hjälp av de teorier som tidigare har tagits upp. Det kommer även att dras paralleller mellan informanternas uttalanden i denna studie och det den tidigare forskning har kommit fram till.

Att upptäcka “sanningen”

Ingen av informanterna som konverterat till Jehovas vittnen hävdar att de haft en särskilt religiös uppväxt. Tre av de fem nämner att religion varit mycket frånvarande i deras tidigare liv, medan de andra två, Nina och Susanne, säger att de tidvis varit engagerade i Svenska kyrkan. Susanne var som vuxen aktiv i kyrkorådet i den kyrkoförsamling som fanns i närheten av där hon bodde, och Nina gick då och då på evenemang i Svenska kyrkan. Oavsett tidigare religiös bakgrund har samtliga konvertiter genomgått en förändring i hur de betraktar sin verklighet i dag. Kopplat till socialisationsteorin har de således genomgått en alternation och bytt verklighetsuppfattning (Geels & Wikström 2012: 69). Vad som har föranlett alternationen bland våra informanter kan även förstås genom socialisationsteorin.

När vi frågar Susanne hur hennes liv såg ut innan hon blev ett vittne berättar hon att hon alltid varit en sökande individ och alltid trott på någonting, men har inte kunnat sätta fingret på exakt vad. Susanne nämner även att hon under sin gymnasietid läste på om olika religioner hon ansåg var intressanta och kom i kontakt med andra religiösa människor som hon hade andliga samtal med. Hon följde bland annat med en kompis som var med i pingstvännerna till några av deras träffar, men det kändes inte rätt för henne. Susanne gick istället med i Svenska kyrkan och blev invald i kyrkorådet i sin församling. Hon var till en början mycket engagerad och kände hopp om att nu kunna fylla det andliga behov hon länge känt ett drag efter. Dock handlade diskussionerna och gudstjänsterna snarare om ekonomi och planering, vilket gjorde Susanne besviken och fick henne att bli allt mindre aktiv i församlingen. I takt med att hon sedan började plugga på högskola tog hon avstånd från det kyrkliga ett tag, men i samband med terrordådet i New York den 11 september 2001, något Susanne blev väldigt känslomässigt drabbad av, kom hon över en bok hon flera år tidigare fått av Jehovas vittnen. Boken, *Sanningen om evigt liv*, väckte hennes

intresse. Passande nog hade Susanne vid tiden en klasskamrat som visade sig vara ett Jehovas vittne, och tog med henne till sitt första möte i Rikets sal.

Susannes berättelse bekräftar teorin om att andra alternativa verklighetsuppfattningar möjliggör en förändring av ens nuvarande uppfattning. Således att alternation är möjligt när en individ börjar förlora kontakten med sin tro och likasinnade människor, och i samma veva börjar omges av människor med en annan förståelse av världen (Geels & Wikström 2012). Likaså exponerades Karl för en annan verklighetsuppfattning av Jehovas vittnen, som han sedan alternerade till. Hans syster var väldigt engagerad i Jehovas vittnen och delade mycket om deras lära med honom. Karl var till en början negativt inställd till deras trosuppfattning, men när han hörde om organisationen av sin syster blev han alltmer imponerad av deras logiska svar och mer mottaglig för att undersöka det vidare. Trots det visste han med sig att han skulle falla för Jehovas vittnens lära ifall han började studera och stod därför emot sin systers envishet om att han skulle engagera sig. Detta går i linje med vad Beckford belyser som *Conversion as achievement* (1978: 255), alltså att kämpandet för att uppnå konvertering till en början innebar att vittnen stretade emot organisationens teologi. Hur som helst ansåg Karl därefter att Jehovas vittnen hade en lösning på världen då det var på tal om att jorden skulle kollapsa sett till miljökrisen, vilket fick honom att vilja utforska Jehovas vittnen mer och följa med på möten i Rikets sal. Således visar även Karls uttalande på att kontakt med alternativa verklighetsuppfattningar kan innebära en förutsättning för att man alternerar och förändrar sin förståelse av verkligheten.

Likt Susanne är det fler informanter som berättar att de innan sin konvertering haft existentiella frågor och tankar om andlighet och en skapare, och menar att de inte riktigt har varit tillfreds med de svar och förklaringar de haft. Fredrik är en av dem som hade funderingar om en skapare, och när han kom i kontakt med Jehovas vittnen fick han presenterat för sig en fungerande modell att leva efter samt omgavs av människor som kunde bekräfta hans tankar om en skapare. Detta kan således anses styrka det socialisationsteorin (Geels & Wikström 2012) säger om att en verklighetsuppfattning legitimeras i gemenskap med likasinnade människor. Därigenom kan man förstå att det är lätt att ansluta sig till en grupp där ens tankar blir bekräftade och förstådda. I intervjun säger Fredrik:

Det är ju det att man ser att du har ett fungerande sätt att leva där relationer mellan människor, relationer med sin omgivning, disciplinering av människan, som du mår bra av. I en organisation som fungerar. Det var väl det som fick mig att riktigt börja tänka, om det finns en skapare måste det finnas någon som följer de här värderingarna och normerna.

Beckford har utifrån sin studie konstaterat att det mest centrala för vittnen som konverterat är att de har funnit "sanningen", det han benämner som *By truth alone* (1978: 255). Av de informanter i vår studie som har konverterat uttrycker alla, i likhet med Beckford, att de fann det de kallar för "sanningen" när de började studera med Jehovas vittnen. Med "sanningen" avses alltifrån Jehovas vittnens tro, läror, medlemmar och praxis (ibid). Ytterligare något gemensamt för dessa informanter är att de menar att "sanningen" inte var något som föll ner från klar himmel eller att Jehovas vittnen direkt betraktades som en självklarhet för dem. Samtliga uttrycker att det var en process att finna "sanningen" hos Jehova och något som gradvis växte fram, en process som är varierande lång och självklar för alla. Som individ måste man skaffa förståelse och kunskap om organisationen för att sedan kunna avgöra om det Bibeln och teologin säger är rätt och sant för en själv eller inte, och det är inget som sker över en dag. Gemensamt med Beckford (1978) avvisar konvertiter således att det finns en specifik tidpunkt för konverteringen, *Progressive enlightenment*, och att själva konverteringen var något konvertiterna fick arbeta hårt för att uppnå, *Conversion as achievement*. Vidare uttalar Veronika sig på följande sätt:

Vi följde med och lyssnade på, hörde vad [Jehovas vittne] var för något, och där började det då en liten process som gjorde att jag hamnade vid det att jag tyckte att det var intressant... Och saken är ju den att man blir liksom inte Jehovas vittne bara så här, utan det handlar om djup kunskap, man studerar och man undersöker liksom fakta och kontrollerar om det är något man skulle kunna tro på, något som jag tycker låter logiskt, och det tar sin tid. Därefter inser jag till slut att det här är något som jag tycker passar för mig, det blev en sanning för mig, min sanning. Sen kan var och en välja vad de vill, men den processen tar sin tid.

Veronika menar att man inte blir ett Jehovas vittne, utan snarare att man *är* ett Jehovas vittne. Innebörden av att vara ett vittne präglar hela ens identitet, hur du är som människa och vilka beslut du tar, och att konverteringsprocessen således går ut på att individen ska komma till

insikten om att livet som ett vittne är rätt för hen, och att processen fortsätter även efter konverteringen.

Likaså beskriver Susanne att det är en process att konvertera och att göra "sanningen" till sin egen. Även om Susanne berättar att hon ville döpa sig nästan direkt efter att hon började studera, nämner hon att det inte är så det funkar. Att bli ett vittne innebär förpliktelser som man måste vara beredd på att leva efter och Susanne menar att man ska vara övertygad att det är något man vill och klarar av. Man behöver kunskap och kunna ta ställning till det som står i Bibeln, och Susanne förklarar att ju mer hon studerade och läste på om religionen, träffade människor och gick på möten, ju mer ansåg hon att den läran och uppfattningen om världen stämde. Susannes förklaring om att det är en process att upptäcka "sanningen" kommer exempelvis till uttryck i följande citat:

Jag skulle säga att den har växt fram ju mer jag har studerat. Det finns ju de som studerar och går in för det och sen tänker de att "nej" och så kommer de ut på andra sidan, det blir inte mer, man drar sig undan och känner att det här är inget för mig. [...] Jag skulle vilja säga att ju mer jag har lärt mig, ju mer jag har fått förstå, och det har fått sjunka in, studera, ja då har också tron växt. Det gör den fortfarande.

Den process som informanterna lyfter fram i intervjuerna kan förstås med hjälp av socialisationsteorin (Geels & Wikström 2012). Socialisationsteorin förklarar bland annat att förståelsen av den värld individen vuxit upp med är djupt rotad inom en och att en alternation inte är något som sker lättvindigt, utan att det kräver en ny socialisationsprocess likt den primära socialisationen. De djupt rotade strukturerna man är uppväxt med är inte något man bara glömmer över en natt, vilket bland annat det före detta vittnet Jonas belyser. Han berättar att han officiellt lämnade Jehovas vittnen vid 36 års ålder, men att det var en utdragen process där hans tro försvagades de sista åren av hans tid som vittne. Jonas försökte under den tiden stärka sin tro genom att studera Bibeln, men insåg att det inte fungerade för honom. Jonas beskriver även att han efter att ha lämnat hade äldre levnadsmönster kvar och att han därav försökte vänja sig av med dem och komma med insikten att "*amen okej, jag får göra precis vad jag vill.*".

Likaså sitter konvertiters bakgrund och tidigare strukturer som de lämnar bakom sig djupt rotade. Således innebär konverteringsprocessen en socialisationsprocess, likt den primära

socialisationen, där verkligheten behöver legitimeras på nytt och där individen behöver försöka anamma ett nytt levnadsmönster. Genom att Jehovas vittnen introducerar deras symboliska universum, deras religiösa förklaring av verkligheten, inleds den nya socialisationsprocessen. Det symboliska universumet får konvertiterna ta del av när de går på mötena, läser Bibeln och tar bibelkurser. När, och om, Jehovas vittnens verklighetsuppfattning sedan blir meningsfull för individen själv, det vill säga när det blir till konvertiters "sanning", börjar de själva internalisera och leva efter den strukturen till fullo.

Intervjun med Karl indikerar också på det ovanstående, att konverteringen och upptäckten av "sanningen" är en process:

Det är en process. Om man inte är uppväxt i det. Men likaväl, hur blir man miljöaktivist? Hur blir man en vänsterextremist? Hur blir man en högerextremist? Det är inte många som blir det över natten. Man umgås med människor som har de värderingarna. Man pumpar in samma meddelanden hela tiden. Man är oförmögen, eller man väljer bort information som ifrågasätter. Man kanske väljer bort människor som har en annan uppfattning medvetet. Man umgås med människor som bekräftar det du redan har bestämt dig för.

Således belyser Karl även det här med när individen avskärmas från andra synsätt och enbart tillbringar tid med nya signifikanta andra, människor som har en gemensam uppfattning om verkligheten, är det lätt att individen dras med i det tankesättet och att det slutligen blir sant för en själv. Enligt socialisationsteorin är de signifikanta andra betydelsefulla för att skapa och upprätthålla plausibilitetsstrukturen, vilket är den gemensamma och sociala ordningen som individen baserar och vidmakthåller sin verklighetsuppfattning genom (Geels & Wikström 2012: 67). Att avskärma sig inom en plausibilitetsstruktur gör att man tar till sig den uppfattning som råder inom den, och annan förståelse lämnas utanför. Detta är dessutom ett krav för att kunna göra en alternation och lämna gamla levnadsmönster (a.a. 69).

I likhet med det Giddens säger om att den senmoderna världen består av motstridiga riktlinjer och att individen ställs inför beslut gällande livsstilar (1999: 101, 105), gör konvertiterna ett val av livsstil under sin konverteringsprocess. Genom att studera med Jehovas vittnen fick de organisationens lära förklarad för sig, men somliga av informanterna läste även på om eller

närmade sig andra religioner för att se vilken som passade dem. Exempelvis Veronika berättar att hon med sina språkkunskaper i arabiska läste Koranen, hon studerade även den protestantiska kyrkan och var i kontakt med mormonerna. Veronika kom dock fram till att Jehovas vittnen i vissa aspekter var mer framstående än andra samfund. Konverteringsprocessen innefattar därmed beslutet att acceptera att leva efter de premisser som organisationen och Jehova ställer på en, vilket vidare innebär att man gör ett val av livsstil som man anser går i linje med den man är.

Av materialet från intervjuerna med konvertiterna till Jehovas vittnen framgår det att vägen till att bli ett vittne är en process av att lära sig om organisationens tro och struktur, och att individen själv måste känna av och bestämma att det är något de håller med om. Processen de genomgår av att studera och undersöka organisationen kan liknas vid en socialiseringsprocess som ger dem en ny verklighetsuppfattning. Samtidigt som de ser konverteringen som en process av val och överväganden, menar de också att de i slutändan kommit fram till att det var den självklara "sanningen" som de möttes av i slutet, något som var menat att hända dem. Detta är något som är genomgående hos våra informanter, vilket även lyfts fram av Beckford, och kan därav säga mycket om hur det går till när man konverterar till Jehovas vittnen. Beckford (1978) konstaterar dessutom att konvertiters sätt att förstå och förklara sin process av att bli ett vittne är påverkat av deras tid som vittnen och organisationens logiska grund. Det visar också på den socialiseringsprocessen som konvertiterna genomgått. Att samtliga har en samstämd upplevelse av sin konvertering kan åtminstone delvis bero på att de under tiden i organisationen, då de lärt sig om dess lära och om andra vittnens konvertering, format sin egen bild av hur deras konverteringsprocess såg ut i enhet med andras, precis som att mycket annat människor förstår av sig själva är socialt konstruerat.

Att söka förklaring, struktur och trygghet

Av våra fem informanter som konverterat till Jehovas vittnen var fyra av dem unga när de gjorde detta. När de började studera Bibeln var de i sena tonåren eller tidiga tjuugoårsåldern, och samtliga nämner även att de såg sig som sökande personer och var intresserade av existentiella frågor. Detta stämmer överens med det som Liedgren Dobronravoff konstaterade av sin studie om konvertering till Jehovas vittnen, där hon nämner att två av de fyra mottagligheter som ligger

till grund för konvertering är att man befinner sig i ungdomen och att man har en viss öppenhet för nya intryck och idéer (2007: 136). Den femte konvertiten, Susanne, var 38 år när hon började studera med vittnena, alltså lite äldre än de andra. Dock så var hon vid tiden studerande, det vill säga i en miljö där hon exponerades för många nya tankemönster och influenser. Även informanterna Fredrik och Veronika befann sig under utbildning vid den tid när de började komma i kontakt med organisationen och diskuterade ofta existentiella frågor och dilemman. De menar dock att de inte kände sig tillfreds med dessa diskussioner eller vad de gav för svar och lösningar. Veronika säger:

Jag redan som ung var jätteintresserad av just det här med mänskliga rättigheter, liksom varför hatar människor varandra på grund av olika etnisk bakgrund eller... Jag hade liksom många såna här filosofiska funderingar och tänkte på det här liksom mycket med... Vi kan så mycket, vi kan historia, medicin, vi kan vetenskap och vi borde ha lärt oss mycket mer liksom.

När vi frågar Veronika hur hon ser tillbaka på sitt politiska engagemang i dag menar hon att det hela föranledde hennes nu religiösa identitet, att det hela tiden handlade om att hon försökte få svar och förklaring till frågor hon alltid varit intresserad av. Hon hade börjat tappa hopp om att det hon arbetade för skulle kunna leda till en förbättring, men när hon började studera med vittnen gick det upp för henne att Bibeln skrivit om dessa problem under tusentals år och att det på så sätt skulle gå att lösa problemen genom att leva enligt Bibeln. Även Fredrik beskriver sig själv som politiskt och intellektuellt intresserad innan han blev ett vittne och att det egentligen inte var ett sökande efter något religiöst, utan att han hade börjat komma i tankar om det fanns en annan förklaring till livets skapare än den han tidigare hade trott på. Susanne är den av våra konvertiter som haft mest religiöst engagemang innan hon blev ett vittne, men framhäver att hon under sin tid i Svenska kyrkan inte kände sig tillfredsställd med de religiösa diskussionerna som där erbjöds. Både Veronika, Fredrik och Susanne verkar mena att de svar som de fick av Jehovas Bibel kunde förklara något som de tidigare inte haft en tillfredsställande förklaring till men känt behov av. De kan tidigare ha befunnit sig i en etisk deprivation (Glock & Stark 1965: 246) där de kände att de inte kunde tolka sin tillvaro och inte få de svar på existentiella frågor som de sökte, men att de fann detta genom att studera Bibeln med Jehovas vittnen.

Förutom ett sökande efter svar och mening i tillvaron är den struktur och trygghet som religionen ger i ens liv något som lockar många att både bli och fortsätta vara vittnen. Att leva som ett vittne innebär på många sätt att vara tvungen att följa regler och riktlinjer som rutar in och styr ens vardag. Det handlar dels om att man förväntas gå i tjänsten, det vill säga knacka dörr, stå ute på allmänna platser för att vittna om sin tro eller studera Bibeln med potentiella konvertiter. Utöver detta lägger man som vittne mycket av sin tid på att studera Bibeln, både för sig själv och gemensamt under bibelstudium och på veckomöte. Två gånger i veckan möts man i sin församling där man går igenom texter från Bibeln eller från organisationens tidskrifter, diskuterar olika teman eller dilemman, och förbereder sig för livet som vittne. Dagordningen under dessa veckomöten följer en tydlig struktur, både i form av vad som tas upp, i den ordning de gör det, och hur många minuter som är dedikerade till varje del, och det går att ta del av dagordningen i organisationens egna app som alla medlemmar har.

Att organisationens tydlighet ger trygghet för individen framkommer i samtal med flera av våra informanter. I intervjun med Amanda, ett före detta vittne, låter det såhär:

Amanda: Man slutade tänka lite, vilket låter fruktansvärt sorgligt nu när man säger det högt. Men alltså [församlingen] hade redan skrivit, kan man säga, hur ditt liv ska vara.

Intervjuledare: Hur kändes det att ha livet skrivet och bestämt av någon annan?

Amanda: Eh... till en början kändes det väl... jag vet inte hur jag ska förklara. Det stod ju inte bokstavligt talat nedskrivet, men det var ändå uppmålat om hur jag ska leva, vilka regler, allt sånt. Det kändes, alltså det blev lite pepp eller vad man ska säga.

Amanda fortsätter att berätta att den livsplan som församlingen målade upp för henne, vilket till exempel innebar att de redan när hon var runt tio år hade en potentiell framtida make uttänkt åt henne, gav henne en känsla av trygg framtidstro och delaktighet i församlingen. Amanda kommenterar att om det är något hon i dag kan sakna lite från tiden då hon var ett vittne är att hon visste så tydligt hur hon skulle agera och vad hon behövde göra för att leva upp till det som förväntades av henne. Hon nämner att hon nu tampas en del med att vara pedagogisk till sina barn, och säger att det skulle vara betydligt enklare att uppfostra dem om hon hade en Bibel att luta sig mot. Amanda saknar på så sätt den tydlighet och enformighet som religion kan ge

(Straarup 2016: 100). Att organisationens doktrin framstår som tydlig och rationell, allt kan förklaras med hur Bibeln bokstavligen beskriver något, ger medlemmarna en klar ram för hur de bör agera, vilket medför ett strukturerat regelverk som ger trygghet.

Det är i liknande spår som Fredrik och Karl är inne på när de berättar om sina konverteringar till Jehovas vittnen. Båda säger att samhället var i en orolig tid vid dessa tidpunkter, och att det som var lockande med organisationen var att den upplevdes som en trygghet. Karl säger:

Redan då var det ganska flummigt i samhället, vad som är rätt, vad som är fel. Det var upp till var och en. Det var en brytpunkt där kärnfamiljer liksom börjar, skilsmässor blir vanligare och vanligare. Då blev jag också lite imponerad av en grupp som faktiskt höll sig till konservativa moraliska värderingar. Håll ihop familjen, det finns rätt och fel, det finns en tydlighet.

Även Fredrik nämner att det han tyckte var utmärkande med Jehovas vittnen när han först kom i kontakt med dem var att det finns en harmoni och ett lugn som skapas av att man rent praktiskt följer den struktur som presenteras av Bibeln. I Bibeln finns det klara regler för hur man som vittnen ska leva och hur man ska ställa sig i vissa frågor. Till exempel, med tanke på att man förväntas gå i tjänsten ett antal timmar i veckan, är det normalt för de flesta att jobba deltid och därav inte heller satsa på alltför framgångsrika karriärer. Att vara vittne innebär även att följa Bibelns ord bokstavligt och doktrinen har tydliga riktlinjer till hur man förväntas tycka i vissa frågor, sådant som människor annars i dag kan tycka är svårt att ta ställning till. Det kan handla om frågan om abort, om relations- och familjekonstellationer, droger, klädsel och utseende, materialism och konsumtion. Under ett veckomöte som vi deltog på under vårt fältarbete diskuterades abortfrågan och det visades en film från organisationen där det tydligt framgick att man som vittne inte ska göra abort, och att det inte finns några skäliga undantag för det. Att det även finns vissa klädkoder som vittnena följer, att de vet att skilsmässa i det stora hela inte är en möjlighet, och att man inte bör vara politiskt aktiv och rösta i val visar på att man som vittne blir "fri" från att ta en del egna beslut eller ställningstagande. Detta är något som den senmoderna människan annars behöver kämpa med att göra (Giddens 1999: 101).

Även existentiella frågor som vad som händer efter döden, varför ondska och katastrofer finns, är sådant som förklaras med tydliga orsaker av organisationens lära. Enligt Giddens (1999) behöver den senmoderna människan skapa sin identitet i förhållande till existentiella och reflexiva funderingar, och även ständigt tänka i banor om hur man som person kan utvecklas och förbättras. Detta är något som kan skapa stress och ångest hos individen. Valet av att bli ett vittne och då acceptera att följa organisationens strukturer och ideologi kan vara ett sätt för dessa personer att befria sig från att själva behöva göra val och ta egna ställningstaganden. Jonas säger när vi talar med honom att det är just de personer som vill ha tydliga svar och som inte är särskilt autonoma i sitt tankesätt som dras till Jehovas vittnen. Inom organisationen finns det enligt Jonas en anda som talar emot att man ska ha egna känslor och tankar, utan istället värderas det att vara lydig och följsam. Har man som individ svårt att veta vad man tycker och tänker, vill åstadkomma och upprätta, kan det alltså vara lockande att ansluta sig till ett sammanhang där man slipper att fokusera på detta och skonas från att känna stress av existentiella funderingar.

Att det blev just Jehovas vittnen som informanterna kände var rätt var ingen tillfällighet, utan de menar att organisationen kunde erbjuda något som de inte kunnat hitta i andra religioner eller sammanhang. Linus, Nina, Susanne och Veronika säger alla att de testat på att närma sig andra religioner. Som nämnt ovan har till exempel Nina och Susanne tidigare varit aktiva i Svenska kyrkan och Veronika har bland annat både läst Koranen och varit i kontakt med mormoner. På det säger Veronika att dessa religioner inte stämde överens med det som hon sökte och att Jehovas vittnen stack ut som mer passande för henne. Hon nämner bland annat organisationens förbud mot militärtjänst och deltagande i armén och menar att eftersom hon är emot krig och att döda skulle hon aldrig kunna vara med i ett sammanhang där detta anses okej, vilket hon hävdar är fallet i de flesta andra religioner i dag. Vidare tycker Nina att andra religioner hon varit i kontakt med inte lärt ut Bibeln så som Gud menade, men att när hon kom i kontakt med Jehovas vittnen insåg hon att deras lära stämde överens med Bibeln och på så sätt var den rätta religionen. Det är alltså inte bara att man som vittne vill bli fri från att ta egna ställningstaganden som man väljer att bli medlem, utan att man faktiskt håller med om det som organisationen står för. Enligt deprivationsteorin kan man vid etisk deprivation känna en konflikt med att ens egna värderingar inte stämmer överens med samhällets värderingar, och då söka sig till ett sammanhang som mer matchar vad man själv tycker (Glock & Stark 1965: 247).

Missnöjd med levnadssituationen och samhället

I flera av våra samtal med vittnen och före detta vittnen, både under intervjuer och i informella samtal, har det framkommit att en vanlig orsak till att människor väljer att bli ett Jehovas vittne är för att de på något sätt varit missnöjda med sin levnadssituation innan konverteringen.

Nina berättar om hur hennes liv såg ut innan hon kom i kontakt med Jehovas vittnen. Nina hade nyligen gått ut gymnasiet och bodde i en mindre stad i Skåne. Flera av hennes vänner från gymnasiet hade flyttat därifrån, medan Nina fortfarande bodde kvar hemma. Hennes betyg från gymnasiet var inte särskilt bra, så hon höll på att läsa upp dem genom att gå några kurser på komvux. Samtidigt sökte hon jobb, utan att lyckas. Nina beskriver känslan hon hade under den här tiden som att det var en besvikelse på att livet inte blev som hon hade hoppats. Dessutom berättar Nina att hon både då och tidigare i livet kämpat mycket med psykisk ohälsa och haft många perioder då hon känt att livet varit väldigt tufft.

Fler exempel på känslan av saknad eller missnöje kom upp i bland annat intervjun med Amanda. Amanda är själv född som ett vittne, men hon berättar att hennes mormor, som tidigare var katolik, gick med i en församling efter att hon fått hembesök av några vittnen som började studera Bibeln med henne. Amandas mormor hade vid den tiden det väldigt tufft. Hon var ensamstående och fick jobba mycket för att kunna försörja sina barn, men det var ändå alltid svårt att få ekonomin att gå runt. Dessutom hade hon inget stort socialt umgänge, så när hon började gå på möten till en vittnesförsamling fick hon kliva in i en gemenskap som hon inte upplevt i tidigare religiösa sammanhang. Vidare tar Amanda upp flera exempel från andra vittnen som hon träffade på under tiden då hon själv var aktiv. I den församlingen som Amanda var med i var det flera personer som tidigare varit involverade i drog- och alkoholmissbruk, inte haft en bra boendesituation eller levt i struliga äktenskap. Enligt Amanda hade dessa människor då vänt sig till religionen för att finna hjälp och tröst i tron och av Jehova.

Att tillstånd som dessa, och många liknande som kom på tal under våra samtal med både aktiva och före detta vittnen, får människorna att vända sig till organisationen förstår vi genom Glocks

och Starks deprivationsteori (1965). Dessa människor känner ett behov av att göra något åt sin livssituation där de inte är nöjda eller känner ett behov efter något annat. Enligt teorin kan deprivationen vara av olika slag, till exempel kan Amandas mormor delvis ha känt en ekonomisk deprivation i sitt tillstånd som ensamstående mamma som var tvungen att slita för att få ekonomin att gå runt. Även om att bli ett vittne, högst troligt, inte gav mormodern mer pengar på kontot, så kan hon genom att börja studera Bibeln och be till Jehova finna tröst och skydd för sin situation. Dessutom kan hon i religionen ha funnit ett förhållningssätt till ekonomi som varit mer tacksamt för hur hon själv hade det. Under ett veckomöte som vi deltog i visades det en film om ett vittne som brydde sig alldeles för mycket om sin karriär och att tjäna pengar, och även om det var i syfte till att kunna försörja sin familj, var innebörden och den diskussion som medlemmarna av mötet höll i anslutning till filmen att fokuset på pengar tog för mycket av den energi som hellre skulle läggas på tron. I samma anda går det att läsa i en artikel från organisationens tidskrift *Vaktornet* om andra som haft ekonomiska problem och då vänt sig till Jehova (Jehovas vittnen 2015). Det berättas om en man som kämpade hårt för att kunna försörja och mätta sin familj, men när han vände sig till Jehova och Bibeln fick han både hopp och till slut även det bättre ställt ekonomiskt. Det är troligt att Amandas mormor och andra som lever under liknande ekonomiskt utsatta förhållanden finner förhoppningar om att deras tillstånd ska förbättras eller bli mer hanterbara av att börja leva som ett vittne när man får presenterat sådant material av organisationen.

Likaså kan man förstå Ninas konvertering med hjälp av deprivationsteorin. För det första var Nina tydligt missnöjd och besviken med hur hennes livssituation var precis innan hon började studera med vittnen, och hon var i ett stadie av att försöka finna något bättre. Dessutom säger Nina att hon både vid tiden då hon kom i kontakt med Jehovas vittnen, och tidigare i livet, haft problem med sin psykiska hälsa, och enligt organisk deprivation kan man vid känsla av sämre fysisk eller psykisk hälsa agera för att förbättra detta. Nina säger under intervjun att Jehova inte kan ta bort hennes psykiska besvär, men att hennes tro kan ge henne guidning om hur hon ska hantera den. Under ett söndagsmöte som vi medverkade på diskuterades just temat om hur Jehova kan hjälpa en när man har det svårt, och vittnena i församlingen talade om att genom att tillbe Jehova så blir man inte av med sina problem, men man får hjälp av honom att hantera dem. Flera i salen valde att lyfta upp bibelcitater som de själva använder sig av när de har det tufft, till

exempel “Kasta din börda på Jehova, han kommer att hjälpa dig. Han låter aldrig den rättfärdige falla” (Nya Världens översättning, Psalm 55:22) och “Kasta alla era bekymmer på honom, eftersom han bryr sig om er” (Nya Världens översättning, 1 Petrus 5:7). Den retorik och den tro som organisationen bygger på kan fungera som en räddning för de människor som på något sätt har det svårt i sitt liv, eftersom den erbjuder hjälp och stöd om man lever så som det efterfrågas.

Vi har nu redogjort för att ett stadie av deprivation kan motivera människor till att söka sig till Jehovas vittnen. Detta, eller att åtminstone befinna sig i en kris, var något som Liedgren Dobronravoff hävdade inte var något hon kunde finna i sin studie om varför människor konverterar till Jehovas vittnen. Istället menade hon att det är en viss mottaglighet hos en person som gör att hen väljer att konvertera till organisationen. Av vårt material tycks det framgå att en form av deprivation, ett missnöje eller att leva under svåra förhållanden, kan ses som just en sådan mottaglighet och gör individer mer benägna att attraheras av Jehovas vittnen. Denna slutsats förstärks under vår intervju med Jonas som berättar om att det inom församlingar ofta satsas på att rekrytera nya vittnen när man vet att personerna är så kallade “jag-svaga”. Det kan vara när personer varit med om något stort och omvälvande, som att genomgå en skilsmässa, stor livsförändring eller förlora en nära anhörig, och att man då inte känner sig lika stark i sin personlighet eller att kunna bestämma över sitt liv. Jonas säger:

Det finns historier då om en del vittne som till och med går igenom i tidningen så här, “vem har förlorat en nära anhörig?”, och skriver brev till dem. De vet att de då, som man säger, “de kanske har frågor?”, medan egentligen vet man att sådana människor som är svagare har större benägenhet att gå med.

I liknande tema som deprivation, men där krisen inte ligger i individens livssituation utan i samhället i stort, gick det att finna hos flera av våra informanter. De framhävs att innan de blev vittnen kände de stort missnöje eller rädsla av det samhälle som de levde i då, och som ännu pågår, men där religionen erbjuder dem ett annat sätt att hantera detta missnöje eller oro. Karl, som började engagera sig i en församling när han var i tjugoårsåldern, förstår sin egen konvertering som mycket beroende av det samhällsklimat som pågick under den tiden. Detta var under 80-talet och det pågick en stor debatt om framför allt klimatet och miljöförstöringen. Han berättar att det talades mycket om att det skulle komma en ny istid, att oljan skulle ta slut och att

hållet i ozonskiktet riskerade förödande faror för livet på jorden. Dessutom rådde det stor oro för ett atomvapenkrig mellan USA och Sovjetunionen, vilket gjorde att många diskussioner i samhället var färgade av det kritiska världsläget. Med detta som grund menar Karl att det gav bra förutsättningar för att han skulle komma att börja vända sig till Jehovas vittnen:

I den här domedagsdebatten så kom ju Jehovas vittnen och säger också att jorden kommer gå under, fast under Guds hand. Men ställer man sig på rätt sida så har man möjlighet att överleva. Och då blev det liksom... man var så marinerad i den här domedags... dels miljörörelsen och fredsrörelsen. Då var det här en rörelse till, men de hade i alla fall en lösning [...] Och då var jag ganska mottaglig för att undersöka det på allvar.

Återigen återkommer vi till att befinna sig i ett stadie av att vara mer mottaglig för att vilja studera med Jehovas vittnen, och att det är att befinna sig under någon form av missnöje eller oro som gör att man har denna mottaglighet. Karl kände stor stress och rädsla för de hot han upplevde fanns i samhället runt omkring honom, och han tyckte att det sätt som Jehovas vittnen hanterade och förklarade dessa hoten lättade på hans stress och rädsla. Även i intervjun med Nina, som varit ett vittne i ungefär tio år, nämner hon att hon nu tack vare sin tro känner sig skonad från den oro och klimatångest hon kunde känna innan hon blev ett vittne. Detta eftersom hon genom att studera Bibeln lär sig att den säger att man inte behöver vara orolig utan att det finns ett hopp om att det kommer en bättre värld.

Att det blev just Jehovas vittnen som dessa informanter kände kunde svara på deras oro och besvikelse över samhällets situation verkar ligga i att organisationen, genom sin starka grund i Bibeln, ger medlemmarna en trygghet och säkerhet som skiljer sig från hur det moderna samhället blivit. Flera av informanterna nämner att de är kritiska över hur moderniteten utvecklats, bland annat den starka individualiseringen, upprustningen av militär och krigföring, förringande av äktenskap och materialismens övertag. I mycket av detta tar Jehovas vittnen en kontrasterande ståndpunkt, till exempel genom deras värnpliktsvägran, en nästintill nolltolerans mot skilsmässor och en fundamentalistisk tolkning av Bibeln (Holden 2002: 40). Religionen som en oföränderlig och kontinuerlig institution erbjuder människor en trygghet i en orolig värld (Straarup 2016), och eftersom Jehovas vittnen i många aspekter är en sådan tydlig motpol till det

moderna och ständigt föränderliga samhället, kan att vända sig till den kännas som ett extra säkert kort att försäkra en form av trygghet.

Gemensamt för både känslan av deprivation och en besvikelse eller oro för det befintliga samhället som en orsak till att man konverterat är att de båda ger ett hopp om en bättre framtid, för individen och för samhället i stort. Till detta svarar Jehovas vittnen väldigt bra eftersom de har profetian om ett stundande paradiset på jorden, något som kommer att hända för de som lever enligt Jehovas lära (Jehovas vittnen 2013). Samtidigt kan livet som ett vittne upplevas som mycket enklare och skoningslösare än det liv som många lever i det moderna samhället. Som Giddens skrev om den senmoderna människan som måste förhålla sig till nutida kriser och ställningstaganden (1999: 105), kan en total omvändning ge en räddning bort från dem. Dessutom poängterar Giddens att människor i dag ofta dras mellan riktlinjer och råd från olika håll som kan vara motsägande, men för vittnena är det klart och tydligt vem de ska lyssna på - Gud, för att få veta vad de behöver göra för att komma till det väntade paradiset. Detta är även något som Holden är inne på när han konstaterade att i det postmoderna samhället erbjuder Jehovas vittnens doktrin en förklaring för och lösningar på många av nutida problem (2002: 48). Detta argument bekräftas hos våra informanter som berättar att anledningar till att bli och fortsätta vara vittne är för att livet som vittne erbjuder hjälpmedel och en hoppfull framtidstro, både personligt och storskaligt, i en orolig och osäker tid.

Gemenskap och social tillhörighet

Ett tema som är tydligt i vårt material är att sökandet efter och upplevelsen av sociala relationer och sammanhang är en orsak till att man väljer att vara med i Jehovas vittnen.

Pernilla Liedgren Dobronravoff skriver i sin avhandling att en mottaglighet som ligger till grund för att man konverterar till Jehovas vittnen är att man kommer från ett kristet föräldrahem och därav har en religiöst grund sedan tidigare (2007: 136). Det kan vara just denna kristna uppväxt som får en att vilja bli ett Jehovas vittne, eftersom man varit besviken på hur den kristna religionen utförts och istället blir mer attraherad av hur det är inom Jehovas vittnen. Enligt vårt material stämmer dock inte denna slutsats, för bland våra konvertiter är det endast en, Nina, som

nämner att hon haft kontakt med kristendom under sin uppväxt, och Nina menar även att denna kontakt inte var särskilt omfattande. Istället nämner till exempel både Karl, Veronika och Fredrik att deras familjer varit mycket ointresserade av religion när de växte upp. Det vi istället har kunnat urskilja är att samtliga informanter som konverterat har haft åtminstone en bekant som varit vittne eller som studerat med vittnen. För Nina och Karl var det deras mamma respektive syster som fick dem att börja involvera sig med organisationen, och Veronika, Susanne och Fredrik hade varsin vän som introducerade dem för tron.

Förutom att det då krävs en social kontakt för att man ska börja engagera sig i organisationen, ser vi att det som kan få folk att vilja göra detta är för att de söker efter ett socialt sammanhang. Ett exempel på detta är Nina, som innan sin konvertering kände sig ensam eftersom hon nyss gått ut gymnasiet, hennes vänner hade flyttat från staden hon bodde i, och hon hade själv inte kommit in i ett socialt umgänge med antingen jobb eller fortsatta studier. Liknande berättar Linus, som är uppväxt som ett vittne men lämnade församlingen under ett par år under sin tonår, att en av anledningarna till att han återvände till organisationen var för att han upplevde att de vänner och de relationer han hade med folk utanför församlingen inte var äkta och genuina. Linus säger:

Men något som berörde mig var att jag märkte att många människor som jag kallade "goda vänner", de fanns inte där för en. De valde oftast sig själv, istället för att hjälpa mig då, eller någon annan. Det var väldigt självcentrerat.

Både Nina och Linus visar här på social deprivation, det vill säga att de inte tyckte sig få det sociala stöd som de behövde och därav sökte sig till en grupp som kunde ge dem det (Glock & Stark 1965: 247). Även Jonas berättar om hur hans pappa, som växte upp som en oäkting på 50-talet, konverterade till religionen och fick både manliga förebilder för första gången samt kände sig säkrare i sociala sammanhang genom sin nya religiösa identitet, vilket kan ses som att han var i behov av en tillhörighet som kunde bekräfta hans sociala status.

Har man tidigare inte haft ett tryggt socialt sammanhang eller inte känt att ens personlighet stämmer bra överens med de sociala attribut som värderas i samhället, kan just Jehovas vittnen vara lockande. Organisationen beskrivs både av våra informanter, och av våra egna erfarenheter av att umgås med och kring vittnen, som en väldigt socialt öppen och välkomnande miljö.

Kommer [man] som besökare, när man kommer och studerar, man får jättemycket uppmärksamhet. Alla frågor man ställer, kritiska frågor välkomnas, man blir hembjuden, man får ett umgänge, så det var ju en ny värld som öppnades med människor som ställer upp för varandra, som verkligen har en uppfattning om vad som är rätt och fel. Så det var väl också en aspekt att man dras till den här sammanhållningen som fanns, som också finns, det är ju inte bara negativt utan det finns ju också en idé om att vi håller ihop mot den här världen som inte har funnit sanningen.

Detta citat av Karl är väldigt talande för hur personer lätt kan dras med och stanna kvar inom Jehovas vittnen. Är man i behov av att känna en social tillhörighet kommer man lätt att få detta av organisationen. När vi gick på möten och umgicks med vittnen kände vi själva av denna värme, allt från att vi blev välkomnade och presenterade av flera inom församlingen, erbjudna skjuts hem efteråt, och hjälp under tiden av vårt arbete. Vi kunde även se att medlemmarna i församlingarna som vi besökte verkade ha en stark gemenskap, där alla kramades när de sågs och tilltalade varandra med "syster/broder" följt av deras efternamn. Denna gemenskap sträcker sig längre än bara inom församlingen. Organisationens har god kontakt med vittnen runt om i hela världen, och varje vecka är det samma teman och texter som diskuteras och läses av alla församlingar varstans på jorden, vilket bidrar till att man känner en samhörighet med alla. Veronika säger:

Alla de här människorna som man träffar och umgås med, som också blir ett säkerhetsnät, det blir liksom en extended family som man har över hela världen.

Känslan som våra informanter talar om som ger dem social sammanhållning kan man förstå av begreppet emotionell energi, som Liedgren Dobronravoff också har använt för att belysa att vittnenas veckomöten, missionerande och årliga sammankomster leder till upplevelse av gemenskap och "vi-och-dom"-känslor (2007: 187). I intervjun med Jonas berättar han vidare om vad den här upplevelsen av att tillhöra ett starkt och slutet umgänge som vittnena gör leder till, och hävdar att det för vittnena uppstår en förtäring av att de är unika och som ingen annan organisation. Detta kan på så sätt förklara varför man fortsätter att vara medlem i Jehova vittnen, eftersom man drar sig undan från övriga grupper och ens identitet som ett vittne känns mer betydande. Känslan av den grupptillhörighet som religionen erbjuder är dessutom ett sätt för

människor att hantera en existentiell ångest (Wikström 1990), något som konstaterats av flera av våra informanter som vittnat om att de hade existentiell ångest innan de konverterade till organisationen. Den sociala känslan är även viktig eftersom det är den sociala gemenskapen som är fundamentet för att religion ska leva vidare och upplevas betydelsefullt för människor (Straarup 2016: 106).

Anledningar till att fortsätta vara ett vittne

Av vårt material har vi inte bara kunnat identifiera orsaker till att man väljer att bli ett vittne, utan även anledningar till vad som får människor att fortsätta välja att vara en del av Jehovas vittnen.

Att det är svårt att avsäga sig medlemskapet hos Jehovas vittnen och den livsstil man har haft sedan födsel var förekommande i intervjuerna med före detta vittnen, vilket kan ses som en bidragande orsak till vissa vittnens fortsättande medlemskap i församlingen. Jonas belyser detta och menar att svårigheten att lämna troligen är något som skiljer sig åt mellan de vittnen som har konverterat i vuxen ålder och de som vuxit upp inom Jehovas vittnen. Han berättar således att ju längre tid en person stannar inom en församling desto lägre är chansen att man lämnar, och förklarar i linje med socialisationsteorin (Geels & Wikström 2012) att det man som barn blir lärd sitter djupt rotat och förankrat inom en, det vill säga hur man ska tycka, tänka, känna och förstå världen. Med den förståelsen är det lätt att man fortsätter hålla fast vid livsstilen som Jehovas vittnen har om det är det livet man har blivit introducerad till att leva, och det enda man har haft vetskap om. Jonas hävdar även att ett lämnande kommer innebära att erkänna för sig själv att det man trott på och den verklighetsuppfattning man haft hela sitt liv varit fel, och att komma till insikt att man ägnat sitt liv åt något man nu anser är felaktigt är väldigt jobbigt. Jonas själv handskades de sista åren av sin tid inom organisationen med att försöka hålla fast vid och återuppbygga sin tro som hade börjat sina, just eftersom insikten att han levt ett liv han nu ansåg osant var svårt att acceptera. Till slut kunde han inte hålla fast vid livet som vittne längre vilket gjorde att han lämnade.

Vidare nämner Jonas att det möjligen är enklare att lämna för de som har konverterat i vuxen ålder i det avseende att de nödvändigtvis inte har sin bas-familj inom församlingen, och att de

därav inte har ett lika stort socialt tryck av att stanna kvar. I motsats till det förstår vi det Jonas säger som att individer som har sin bas-familj och långvariga relationer med andra vittnen upplever större ansvar att upprätthålla sin roll inom församlingen. Att ha genomgått den primära socialisationen inom församlingen kan sett till de ovanstående faktorerna alltså vara bidragande till vittnens fortsatta medlemskap, eller att det dröjer för somliga att fransäga sig sitt medlemskap. Jonas bekräftar detta i intervjun genom att säga att konvertiter är mer benägna att lämna än vad personer som är uppvuxna inom organisationen är.

Vi har varit inne på att den sociala aspekten och gemenskapen inom församlingen kan betraktas som en bidragande orsak till vittnens kvarstannande inom Jehovas vittnen. Många av våra informanter belyser att de upplever en stark gemenskap inom församlingen, som Veronika säger "*[Det] blir ett säkerhetsnät, det blir liksom en extended family*", och att det är något man fortsatt vill vara en del av. Likaså belyser både Jonas och Karl att det finns en känsla av "vi-och-dom" inom organisationen. Vittnena utmärker sig för att vara annorlunda och unika i förhållande till andra i samhället. De har en stark sammanhållning där de hjälper varandra och håller samman genom att avskärma sig från det övriga samhället, något som spår på "vi-och-dom"-känslan. Uppfattningen om att vara unik från det övriga samhället är något som Jonas berättar att han som vittne fann en stolthet i, och utifrån det kan denna unikheter bidra till att man ännu mer vill fortsätta sitt medlemskap inom Jehovas vittnen. Vi har tidigare konstaterat att social deprivation är en orsak till att man väljer att bli ett vittne. Människor som känner detta behov är extra mottagliga för en grupp som ger dem social bekräftelse (Glock & Stark 1965: 248), och just Jehovas vittnen som är en sådan grupp som kan erbjuda detta och därav något man vill stanna kvar inom.

Precis som att gemenskapen inom församlingen är en orsak till att man fortsätter att vara medlem, så är även rädslan för att förlora eller inte finna en ny gemenskap om man lämnar en anledning att stanna kvar. Utifrån intervjuerna har vi fått förståelsen att som vittne lever man avskilt och umgås nästan enbart med andra vittnen, vilket gör att man sällan har ett socialt nätverk utanför organisationen. Karl som ändå hade byggt upp ett socialt nätverk utanför församlingen säger att det underlättade hans avhopp. Men han poängterar, liksom andra informanter, att de som enbart har förlitat sig på gemenskapen inom Jehovas vittnen och inte

skapat sociala kontakter utanför riskerar att bli väldigt ensamma. Ensamheten kan avskräcka människor från att lämna och istället stanna hos den befintliga gruppen. Därtill uppfattas även den potentiella uteslutningen och risken att behöva bryta kontakten med församlingens medlemmar om man lämnar som anledning till fortsatt medlemskap. Inom organisationen råder principen att man inte ska ha någon kontakt med avhoppare, även om det är familjemedlemmar eller nära vänner (Jehovas vittnen, u.å.6), och detta påverkar medlemmar som står i valet om de ska lämna eller inte. Karl säger:

Men det finns ett annat hot [för att inte lämna], det är inte jordens undergång, utan det är ju det där uteslutningshotet. Den sociala avstängningen. Det är ett jättestarkt verktyg. Så många hålls ju kvar. [...] Det gör ju att uteslutningen är en stark kraft, för de har inga vänner utanför, inga riktiga vänner.

Liknande kan rädslan för att förlora sammanhang och styrning vara något som håller vittnen kvar i organisationen. Återigen betonar Karl att hans framgångsrika arbetskarriär möjliggjorde att han hade något utanför organisationen att vända sig till efter hans avhopp. För många vittnen har tron varit hela deras värld, många jobbar deltid inom församlingen och har oftast inte engagerat sig i föreningsliv eller aktiviteter i samhället. Då kan världen utanför kännas oviss och osäker, och skulle man lämna ger man sig in i en okänd terräng där man inte vet hur man ska agera. Amanda upplevde detta efter att hon hade lämnat: *“Så det blev lite ångest om ‘hur ska jag leva nu? Vad ska jag nu göra?’ Så det blev... tryggheten, den försvann ju”*. Att lämna församlingen innebär inte bara att börja ta egna beslut, utan att kunna navigera i den uppsjö av olika val, riktlinjer och frågor som den senmoderna människan behöver göra (Giddens 1999: 105), en tanke som kan vara avskräckande för ett vittne som annars inom organisationen har tydlig vetskap om hur hen bör tänka, tycka och ha för syfte. Det innebär att även religionens kontinuitet och tydliga struktur (Straarup 2016: 100) kan vara motiverande för vittnens kvarstannande inom församlingen.

Att ha ett symboliskt universum som förklarar verkligheten skapar en känsla av mening och trygghet (Geels & Wikström 2012: 65). Veronika, som länge känt ångest över sociala orättvisor som aldrig tycktes kunna lösas, kände att hon av organisationen fick en bättre förklaring på hur orättvisorna kan bekämpas. Samma gäller Karl som var rädd för jordens undergång och ansåg att Jehovas vittnen hade en lösning på den framtidsoro som finns. Med det i beaktandet är det

rimligt att människor fortsätter sitt medlemskap inom Jehovas vittnen om de finner att organisationen ger svar och klarhet på den verklighet som informanterna annars beskriver som kaotisk och svårhanterlig. Således handlar medlemskapet för vissa även om så mycket mer än den sociala aspekten, det vill säga att de har en genuin tro att just det symboliska universumet som organisationen menar är den rätta för att förklara verkligheten och den institutionella ordningen. Samtidigt hänger legitimeringen som sker av det symboliska universumet ihop med det sociala. Detta eftersom det är plausibilitetsstrukturen, som man får av den sociala omgivningen, som vidmakthåller den subjektiva verklighetsuppfattningen (a.a. 67). Om det man själv tror på blir bekräftat av människor omkring en, är man mer benägen att fortsätta vara en del av gruppen.

I intervju med våra informanter har vi ställt frågan hur de hanterar och påverkas av den samhällsbild och de antaganden som finns om Jehovas vittnen. Utifrån deras utsagor verkar fördomar inte ha haft något större inflytande på vittnenas tankegångar om att konvertera eller hur de ser på sitt medlemskap i dag inom församlingen. Vad andra tycker om olika ställningstagande vittnen gör är inget som våra informanter bryr sig om, utan det är ett ställningstagande de har valt att göra likaså som andra har gjort valet att tycka och leva på ett annat sätt. Exempelvis säger Veronika att *“det är beundransvärt hos alla människor som tar beslut och står upp för det de tycker och tänker”*. Vidare berättar Veronika att den samhällsbild som finns om Jehovas vittnen är väldigt vinklad av svenska media, vilket formar de fördomar som strömmar i samhället. Veronika menar i sin tur att så länge man inte känner ett vittne eller själv vänder sig till Jehovas vittnen för att höra deras sida, kommer man hålla fast vid fördomarna och möjliggör inte att få ett annat perspektiv. Veronika hade själv tidigare fördomar färgade av media, men beslutade att vända sig till vittnen för att från dem höra vad organisationen faktiskt är. De fördomar Veronika hade blev motbevisade och hon valde ett liv som vittne.

6. Avslutande diskussion

Syftet med den här studien har varit att försöka få förståelse för orsaker som ligger bakom människors val att konvertera till och att stanna kvar inom Jehovas vittnen, samt hur vägen in i organisationen kan se ut. Till att börja med kan vi konstatera att en religiös uppväxt inte måste vara en förutsättning för att man konverterar, vilket var något som Liedgren Dobronravoff (2007) hävdade i sin studie om konvertering till Jehovas vittnen. Av våra informanter var det ingen som beskrev att de växt upp i en religiös familj. För somliga förekom det vissa religiösa aktiviteter tidigare i livet, men framför allt betonar flera av de som konverterat att de sett sig själva som sökande personer och haft ett intresse för andliga och existentiella frågor. Detta intresse gjorde dem särskilt mottagliga för att undersöka alternativa levnadssätt och trosuppfattningar, och det fanns således en möjlighet för att en ny socialiseringsprocess av en annan trosuppfattning kunde inledas. En viktig förutsättning för detta var också att det fanns en person i deras närhet som var vittne, eftersom samtliga informanter hade någon de kände som introducerade tron för dem och fick dem att själva börja involvera sig i en församling. Därtill bekräftar informanterna att plausibilitetsstrukturen är viktig för deras omvändning av verklighetsuppfattning och möjliggör för alternation, det vill säga att den starka gemenskapen och strukturen de möttes av vid introducerandet till församlingen var viktigt för deras fortsatta process in i organisationen.

Efter den initiala kontakten inledde konvertiterna en tid av att lära sig mer om organisationen, dess tro och vad det innebär att leva som ett vittne. Under tiden de studerade blev avståndet till deras tidigare sociala grupp och sätt att förstå världen mer avlägset, vilket förutsatte att de kunde ta till sig den alternativa verklighetsuppfattning som organisationen presenterade för dem och överväga om detta var något de uppfattade som sant. På vissa sätt stämde läran överens med vissa av deras tidigare tankar, men de behövde också lära sig att förstå världen på ett nytt sätt. Samtliga informanter som konverterat berättade att deras studerande av organisationens lära fick dem att inse att detta var den "sanning" som kändes rätt för dem, och valde därför att konvertera.

Vi har även kunnat urskilja att en annan anledning till att man väljer att konvertera till Jehovas vittnen är att man befinner sig i tillstånd av deprivation, och enligt deprivationsteorin blir då konvertering ett sätt att hantera sitt tillstånd (Glock & Stark 1965). Det kunde bland annat handla om att man inte var tillfredsställd med sin fysiska eller psykiska hälsa, sin ekonomiska situation

eller sitt sociala umgänge. Att informanterna då valde att vända sig till Jehovas vittnen var för att organisationen kunde erbjuda stöd och svar som tilltalade dem. Ytterligare var det förekommande att informanterna kände besvikelse eller oro gällande det rådande samhället som de beskrev som kaotisk, ostrukturerat och otryggt. De uttryckte att sådant som miljökris, krig, sociala orättvisor och ökad individualisering var orsaker till existentiell ångest som många i samhället har. Även här upplevde informanterna att organisationen kunde ge svar och guidning för att hantera denna existentiella ångest, bland annat genom att den gav struktur i hur man ska leva, tycka och tänka, vilket befriade dem från att behöva ta egna ställningstaganden. Dessutom gav organisationens predikan om ett stundande paradiset en trygg framtidstro som tidigare känts avlägsen.

Ovanstående talar för de huvudsakliga orsakerna till varför man väljer att bli medlem i Jehovas vittnen, men vårt material svarar även på varför man väljer att fortsätta att vara med i organisationen. Det framkom att det sociala är av stor vikt, vilket dels har att göra med att man som vittne ofta har stor del av sin sociala krets inom organisationen. Gemenskapen beskrivs som stark och betydande för vittnenas välmående, och för somliga av de som konverterat eller återvänt till organisationen beskrivs denna gemenskap som något de saknade innan sin tid som vittnen. Därtill ska sägas att vittnen främst umgås med andra vittnen och har därav sällan nära kontakter med andra utanför organisationen, och har man vuxit upp som ett vittne är troligen majoriteten av ens familj också vittnen. Att inte känna människor utanför organisationen bidrar till att lämnandet känns osäkert och läskigt. Dessutom finns en rädsla att kontakten med människorna i organisationen kommer att upphöra om man väljer att lämna, då det är kutym inom tron att avsluta relationer till de som inte längre tror.

Väsentligt för att vara ett vittne är att organisationens lära och sättet man bör leva uppfattas som individens "sanning". Vittnena har, oavsett om de är födda vittnen eller konverterade, genomgått en socialiseringsprocess som gjort att de förstår världen likt hur organisationen gör. En sådan förståelse av världen sitter djupt och kan vara svår att ändra, särskilt om man växt upp inom organisationen och haft sin primära socialisering inom den, vilket kan göra att ett eventuellt avhopp blir en svårare process. Slutligen ska det nämnas att vittnen väljer att fortsätta vara vittnen eftersom de finner mening i det. Detta gäller framför allt genom hur organisationen ger

dem struktur och trygghet i deras liv. Att vara vittne innebär att veta vad som krävs av en och vad man får ut av sin tro, något som ofta ligger till grund för vad människor överlag finner meningsfullt av religion (Straarup 2016: 100).

Vår studie har bidragit till förståelsen om varför människor i Sverige i dag väljer att bli och fortsätta vara medlemmar av Jehovas vittnen, samt hur konverteringsprocessen kan se ut. Vi anser att detta är ett fält där det finns möjligheter till fortsatt forskning. Det vore intressant att fokusera på specifika grupper som är eller har valt att bli vittnen, exempelvis ur ett genusperspektiv titta närmare på kvinnliga vittnen som tagit beslutet att ingå i en organisation som man på vissa sätt kan se har en patriarkal struktur. Vi har även blivit varse om att det finns många internationella vittnen i Sverige, och eftersom vi i vår studie enbart talat med etniska svenskar, hade det varit intressant att lyfta andra etniciteters erfarenheter av att leva som vittne i dagens Sverige.

7. Referenslista

Beckford, A James (1978). Accounting for conversion. *The British Journal of Sociology*. Vol. 29(2). Sida 249-262.

Dalen, Monica (2015). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Davies, Charlotte (2007). *Reflexive ethnography: a guide to researching selves and others*. London: Routledge.

Geels, Antoon & Wikström, Owe (2012). *Den religiösa människan: en introduktion till religionspsykologin*. Johanneshov: MTM.

Giddens, Anthony (1999). *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Uddevalla: Daidalos AB.

Glock, Charles & Stark, Rodney (1965). *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally & Company.

Jänträ-Jareborg, Maarit (2010). Religion and the Secular State in Sweden. Martinez-Torron, Javier & Durham, W. Cole (red) *Religion and the Secular State: Interim National Reports*.

Hallin, Anette & Helin, Jenny (2018). *Intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Holden, Andrew (2002). *Jehovah's Witnesses: portrait of a contemporary religious movement*. Trowbridge, Wiltshire: The Cromwell Press.

Liedgren Dobronravoff, Pernilla (2007). *Att bli, att vara, att ha varit - om ingångar i och utgångar ur Jehovas vittnen i Sverige*. Diss. Lunds universitet. Socialt arbete.

Lofland, John & Stark, Rodney (1965). Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective. *American Sociological Review*, Vol. 30(6). Sida 862-875.

Malinowski, Bronisław (1932). Introduction - The subject, method and scope of this inquiry. Ur *Argonauts of the Western Pacific*. Routledge.

M'boge Fredriksson, Lucille A & Torbjörnsson, Angelika (2011). *När ett Jehovas vittne avsäger sig blodtransfusion: Etiska problem som kan uppstå hos vårdaren vid en livsavgörande situation*. Kandidatuppsats. Institutionen för Vårdvetenskap. Högskolan i Borås.

Nya Världens översättning, Första Petrus, kapitel 5, vers 7.

Nya Världens översättning, Psalm 55, vers 22.

Straarup, Jørgen (2016). Kapitel 4. Sociologiska svar, i Thurffjell, David (red) *Varför finns religion?*. Molin & Sorgenfrei Förlag.

Thurffjell, David (2019). *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Norstedts.

Uppdrag Granskning 2003. *Jehovas vittnen skyddar pedofiler*. SVT 2003-04-08.

Uppdrag Granskning 2022. *Ärren från Jehovas*. SVT 2022-02-23.

Wikström, Owe (1990). *Den outgrundliga människan: Livsfrågor, psykoterapi och själavård*. Borås: Natur och Kultur.

Elektroniska källor

Expressen. Tron blev Emmas död. 2007-11-06.

<https://www.expressen.se/nyheter/tron-blev-emmas-dod/>

Jehovas vittnen 2013. Paradiset.

<https://www.jw.org/sv/bibliotek/tidskrifter/g201301/vad-%C3%A4r-paradiset/>

Jehovas vittnen 1991. Sverige - Årsrapportbok 1991.

<https://www.jw.org/sv/bibliotek/b%C3%B6cker/Jehovas-vittnens-%C3%A5rsbok-1991/Sverige/>

Jehovas vittnen u.å.5. Do Jehovah's Witnesses Accept Medical Treatment?

<https://www.jw.org/en/jehovahs-witnesses/faq/jehovahs-witnesses-medical-treatment/>

Jehovas vittnen u.å.1. How Many Jehovah's Witnesses Are There Worldwide?

<https://www.jw.org/en/jehovahs-witnesses/faq/how-many-jw/>

Jehovas vittnen u.å.4. Hur ser Jehovas vittnen på skilsmässa?

<https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/faq/skilsm%C3%A4ssa-jv-syn/>

Jehovas vittnen u.å.5. Hur vi bör behandla en som är utesluten

<https://www.jw.org/sv/bibliotek/b%C3%B6cker/guds-k%C3%A4rlek/utesluten-person/>

Jehovas vittnen 2023. Jehovas vittnen världen över: Sverige.

<https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/v%C3%A4rlden-%C3%B6ver/SE/>

Jehovas vittnen 2015. Oro över pengar.

<https://www.jw.org/sv/bibliotek/tidskrifter/wp20150701/oro-pengar/>

Jehovas vittnen 2011. Vad är Harmageddon?

<https://www.jw.org/sv/bibliotek/tidskrifter/wp20110901/Vad-%C3%A4r-Harmageddon/>

Jehovas vittnen 2022. Statistik för länder och områden 2022.

<https://www.jw.org/sv/bibliotek/b%C3%B6cker/Jehovas-vittnens-v%C3%A4rldsvida-tj%C3%A4nste%C3%A5rsrapport-2022/Statistik-f%C3%B6r-l%C3%A4nder-och-omr%C3%A5den-2022/>

Jehovas vittnen u.å.3. What Do Jehovah's Witnesses Believe?

<https://www.jw.org/en/jehovahs-witnesses/faq/jehovah-witness-beliefs/>

Jehovas vittnen u.å.2. What Is the Governing Body of Jehovah's Witnesses?

<https://www.jw.org/en/jehovahs-witnesses/faq/governing-body-jw-helpers/>

Kulturdepartementet. Ansökan om att bli berättigad till statsbidrag enligt lagen(1999:932) om stöd till trossamfund. 2019-10-24.

<https://www.svtstatic.se/image-cms/svtse/1646060441/svts/article34396276.svt/BINARY/Regeringsbeslut%202019-10-24.pdf>

Humanisterna (2019). Odemokratisk trossamfund får statsbidrag.

<https://humanisterna.se/nyheter/odemokratiskt-trossamfund-far-statsbidrag/>

McCormick, J (2019). Fel att ge statsbidrag till Jehovas Vittnen. *Svenska Dagbladet* 2019-11-08.

<https://www.svd.se/a/0nqXO0/fel-att-ge-statsbidrag-till-jehovas-vittnen>

Myndigheten för stöd till trossamfund. Tillämpningsföreskrifter för statsbidrag till trossamfund.

2023-03-01. <https://www.myndighetensst.se/bidrag/allmanna-regler-for-bidrag.html>

Nationalencyklopedin, Jehovas Vittnen.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/jehovas-vittnen> 2023-04-24.

Svt Nyheter. Hon lämnade Jehovas vittnen: "Kvinnorna skulle lyda männen". 2019-03-18.

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/uppsala/hon-lamnade-jehovas-vittne-kvinnorna-skulle-lyda-mannen>

Svt Nyheter. Nina följde blodsreglerna i Jehovas vittnen - nära att sluta i tragedi. 2022-02-23.

<https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/nina-foljde-jehovas-vittnens-blodsregler-nara-att-sluta-i-tragedi>

The Guardian. Jehovah's Witnesses teenager dies after refusing blood transfusion. 2010-05-18.

<https://www.theguardian.com/uk/2010/may/18/jehovahs-witness-dies-refuse-blood-transfusion>